

„VOIA LUI DUMNEZEU ESTE SĂ FACI DREPTATE ÎNTRE OAMENI“

Cuvîntare rostită de d. Șef rabin dr. Moses Rosen la Congresul Frontului Unității Socialiste.

La Congresul Frontului Unității Socialiste, ținut la București între 23—24 mai a.c., delegația Federației Comunităților Evreiești Mozaice din România a fost alcătuită din Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen; Emil Sechter, secretar general al F.C.E. și prim-rabin I. Meir Marilus.

Eminența Sa a fost ales în Consiliul național al Frontului Unității Socialiste.

În cadrul ședinței din ziua de 23 mai a.c. a comisiei pentru dezbaterea sarcinilor ce revin Frontului Unității Socialiste în promovarea politicii externe a partidului și statului, d. Șef rabin a rostit următoarea cuvîntare.

Sîntem bucuroși și recunoscători totodată că avem posibilitatea să facem auzit cuvîntul Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România la acest mare sfat al reprezentanților tuturor cetățenilor țării. Ca și toți ceilalți delegați, ne aflăm încă sub impresia magistralei cuvîntări rostită de mult respectatului și iubitul nostru președinte, domnul Nicolae Ceaușescu.

În acest înalt for și în această comisie, se cuvine, cred, să începem prin a vă relata interesul plin de admirație cu care sînt urmărite de către opinia publică din afară marile realizări ale României socialiste, precum și situația obștei evreiești din țară. În cursul călătoriilor pe care le-am făcut la invitația marilor comunități și organizații evreiești din Europa, Israel și America, am putut constata de fiecare dată cît de mare este prestigiul României și al respectatului ei președinte, d. Nicolae Ceaușescu. Sînt fericit că pot să relatez acest lucru aici și pretutindeni în țară, așa cum sînt fericit că pot duce pretutindeni în afara țării mesajul comunității evreiești din România, al unei comunități care are posibilități deplină de a-și duce mai departe, în deplină libertate, existența.

M-am întors deunăzi dintr-o călătorie în țările scandinave, unde, la invitația comunităților evreiești respective, am rostit o serie de prelegeri, unele cu subiect teologic, altele de filozofie și cultură evreiască. Toate, dar absolut toate înțînirile cu publicul s-au aflat sub semnul deosebitului interes pe care acesta îl are pentru România, politica ei externă și internă, pentru comunitatea evreiască de aici, astfel că am trebuit să accept cererea auditoriului și să le vorbesc și despre aceste subiecte. Motivul acestui interes? De ce stîmnește admirație unanimă poziția țării noastre? Pentru că, dacă ar fi s-o sintetizăm într-un singur cuvînt, acesta ar fi: *etică*.

Tot ce este etic, drept, moral vorbește inimilor și minților, cîștigă dragoste și respect. Iată pentru ce, ori de cîte ori am rostit cuvîntul România sau Ceaușescu, ovații prelungeate au răsunat pe meleaguri îndepărtate. Ceea ce a definit atît de pregnant președintele Republicii noastre ca fiind o politică de *umanism al omeniei*, cerește conștiința umanității.

Reprezentăm în Frontul Unității Socialiste — organizație largă a tuturor cetățenilor țării — obștea evreiască din România, o obște cu un trecut de multe sute de ani, care asemenea celorlalte naționalități conlocuitoare, și-a durat cămin pe aceste meleaguri binecuvîntate, împle-

tîndu-și, la bine ca și la greu, destinul cu cel al poporului român. Hrisoavele, cronicile îngălbenite de vremuri, filele istoriei, atestă prezența evreilor pe aceste plaiuri din vremea lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Ioan Corvin și al altor voievozi și ctitori de țară. Iscușii meșteșugari evrei au lucrat cu sîrg la ridicarea așezărilor și țărgurilor din Moldova, Valahia și Transilvania; neguțătorii pricepuți au extins pînă departe sfera relațiilor comerciale ale Țărilor Românești; medici și cărturari cu renume și-au pus știința și talentul lor în slujba ridicării poporului și a țării. Trîind în mijlocul poporului român, împărțînd grijile și speranțele sale, vorbind limba țării, adăpîndu-se cu nesăț din cultura ei, evreii și-au păstrat totodată propria lor tradiție străveche, au creat instituții de cult și cultură menite să răspundă necesităților lor specifice. La Iași, în Tîrgul Cucului, există o sinagogă cu o vechime atestată de peste 300 de ani. La Piatra Neamț se află o sinagogă de lemn, construcție rară în felul ei, despre care legenda afirmă a fi fost vizitată de mulți domnitori ai Moldovei. În cimitirele noastre se află lespezi pe care se pot descifra inscripții ebraice cu o vechime de sute de ani. Toate acestea sînt mărturie de necontestat ale prezenței istorice a evreilor în această țară, unde au trăit și muncit ca cetățeni loiali, fără a fi siliți — ca în alte locuri — de a se renege pe ei înșiși. Această posibilitate de a rămîne ei înșiși nu numai că nu a constituit un obstacol în calea identificării cu țara și poporul român, ci, dimpotrivă, a contribuit la sporierea apropierii și încrederei reciproce. Căci nimic nu apropie mai mult oamenii și popoarele decît înțelegerea bazată pe dreptul recunoscut fiecăruia de a fi el însuși, de a-și afirma plener personalitatea. Iată de ce, ca un corolar firesc, populația evreiască s-a identificat cu aspirațiile și idealurile cele mai înalte ale țării și poporului român, dîndu-și din plin contribuția la împlinirea lor. E destul să ne gîndim la generația de la 1848, la generația unirii Țărilor Românești, la luptele duse la Grivița, Rovine și Smîrdan pentru cucerirea independenței naționale, la fronturile primului război mondial, la lupta dusă de forțele patriotice ale acestei țări împotriva fascismului și asuprii, pentru deplina independență și libertate națională. În toate aceste mari și nobile bătălii, populația evreiască și-a dat din plin contribuția, fiii și fiicele noastre vîrsîndu-și nu odată sîngele laolaltă cu fiii și fiicele bravului popor român.

(Continuare în pag. V-a)

Întoarcerea în țară a Eminenței Sale și a d-nei dr. Rosen

În ziua de 20 mai a.c. au revenit în țară, venind de la Copenhaga, Eminența Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen. În cursul acestei călătorii, păstorul nostru spiritual a vizitat comunitățile evreiești din Suedia, Norvegia, Finlanda și Danemarca, ai căror invitați au fost, ținînd un ciclu de prelegeri.

Pe aeroportul internațional Otopeni au venit în întîmpinare d-nii: prim-rabin I. M. Marilus; Emil Sechter, secretar general al F.C.E.M.; Daniel Segal, președintele Comunității evreilor din București; Martin Băluș, președinte de secție a F.C.E.M.; conducători de temple și sinagogi.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

MARTON IZSÁK:

Monumentul deportaților de la Dej

30 de ani de la deportarea evreilor din nordul Transilvaniei

EIHA — CUM DE A FOST CU PUTINȚĂ?

de Șef rabin dr. Moses Rosen

Pentru cea de a treizecea oară îi pomem în ebraică „cei iubiți, cei dragi”, sfinții martiri pieriți în holocaustul evreimii din nordul Transilvaniei.

Nu numai noi, rudele lor, văduve și orfani, părinți și frați cu sufletele sfîșiate; nu numai noi, obștile evreiești din România, cei care am avut norocul de a scăpa de deportare pentru că brațul fascismului lui Horthy nu ne-a putut atinge; ci, odată cu noi, întregul popor evreu, oriunde s-ar afla el, în Israel sau în Diaspora, împlinște biblicul verset: *וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשּׁוֹפָר (ויקרא י"ז)* „Și întreaga casă a lui Israel plînge arderea” (Leviticus X, 6).

Arderea שׁוֹפָר o retrăm, an de an, în aceste zile de Sivan. Ne mistuie ființa toată, nu ne dă odihnă, nici cînd nu va păli în sufletele și în conștiințele noastre. Flăcările ei vor face să roșească al omenirii chip, peste veacuri și milenii; funul ei, funul care a înălțat prin corșurile cuptoarelor milioane de vieți nevinovate, va dănuși deapururi pe cerul existenței umane, îi va întuneca seninătatea; ceușa ei, ceușa unui milion de copilași la Auschwitz (și atunci s-au zdrobotit testele pruncilor, aruncați de la etaj), vînturile istoriei nu vor putea s-o risipească. Dănuși va dojana cea cutremurătoare pe care Creatorul a îndreptat-o către cel dintîi fratricid, către precursorul Cain care, pînă la urmă, s-a dovedit a nu fi decît un dilefant față de urmașii săi din cel de al XX-lea veac, dojana care glăsuiește: *קול דמיי*

„Vocea singelui fratelui tău strigă către Mine din pămînt” (Genesis IV, 10).

Noi, Abeliil istoriei, plîngem Arderea cea care nu-și poate găsi asemuire. Nu așteptăm comemorările anuale pentru a o face. Cînd ne aflăm însă într-un astfel de moment, cînd cele treze decenii care au trecut de atunci te îndeamnă să dai glas simțămîntelor, lacrimile nu mai sînt suficiente. Ele nu se lasă așternute pe hîrtie. Spre a înfățișa durerea, spre a exprima înmărmurirea, spre a striga revolta clocotitoare, ai nevoie de cuvînte. Unde să le găsești?

Să ne aplecăm din nou asupra Ieremiadei celei dintîi. Să ne oprim la cel dintîi cuvînt al ei. Să nu mergem mai departe. Acest cuvînt să-l repetăm odată cu profetul, să nu contenim a turna într-insul zguduitorul nostru întrebare:

איכה Eicha? Cum de a fost cu puțință? Cum de au pierit strălucitoarele comunități din partea de miazănoapte a Transilvaniei ocupată vremelnic de hitliști, comunități cărora li se potrivea edificarea dată de Ieremiahu cetății celei sfinte a Ierusalimului *עִיר רַבְתִּים*

Eicha? Norodul cel mult, zecile de mii de învățacei din Ieșivot, din școlile ra-

binice din Dej sau din Sighet, din Vișeu sau din Satu Mare, din ațitea centre de cultură cum de au fost nimicite într-un mod atît de barbar? Evocîndu-i pe ei, lumina învățaturii noastre milenare, zărîndu-i mai întîi pe băncile școlilor și apoi în camerele de gazare, izbucnește din piepturile noastre întrebarea lui Moșe: *וְיִתְרֵהוּ וְיִשְׂרָאֵל* „Aceasta este Tora și aceasta răsplata ei?”

Eicha? Gaoni vestii, coritei ai științei talmudice, curți rabinice spre care se îndreptau pașii și gîndurile întregii răspîndiri evreiești, savanți și literați, poeți și publiciști, generoși luptători pentru nobile idealurile iudaice și umanitare, țărani evrei trudituri din satele maramureșene, orașele și țirguroare clocotind de intensă viață evreiască. Eicha, cum de a fost cu puțință ațita cruzime, ațita sălbătecie cită s-a abătut asupra lor, a tuturor?

Eicha? Cum a fost posibil? Marele nostru cîntăreț, Haim Nahman Bialik, deplîngînd în poezia sa *בְּעֵינֵי הַהַרְגָה* „In orașul măcelului” un pogrom care s-a întîmplat la începutul acestui secol, care pe lîngă cele ce le amintim azi pare un joc de copii, exclamă:

יְגִדוּ הַכָּבֵד מֵאֵד וְגִדְדוּהָ מֵאֵד הַכְּלִים
וְהָ שְׂמֵימָה גִדְדוּ? אִמּוֹר אֲחֵה. בְּן אָדָם...
„Și mare e durerea, și mare e rușinea. Care din ele e mai mare? Spune tu, Omule!”

Da! Cuvîntul menit să sintetizeze nemărginirea dramei, cuvîntul cu care Ieremiahu și-a început ale sale „Plîngerii”, nu exprimă numai durere, ci și rușine. Rușinea unei specii care a fost în stare să producă nu numai unul, nu numai o sută, nu numai o mie, ci... cîți?... călii care au terfelit atît de îngrozitor dumnezeiasca noțiune de Om.

Eicha? Pe ruinele unei cetăți și-a auzat profetul și a rostit cuvîntul cel plin de tîlc. Pe ruinele omeniei ne așezăm noi, supraviețuitorii, care sîntem fiecare în felul nostru un Ieremiahu modern, un Ieremiahu al celui mai cumplit dezastru moral, și ne lamentăm nu numai pentru durerea noastră, ci și pentru marea dramă a umanității.

Eicha iașva badad? Cum de s-a întîmplat aceasta?

Întrebarea nu mai este îndreptată făptuitorilor genocidului, ci celor care au stat cu brațele încrucișate și au tăcut. Credeau, sau s-au făcut a crede, că aruncînd în ghearele fiarei pe evrei, cedînd șantajului în diverse forme, mergînd dintr-o concesie morală într-alta, vor sătura poftele fiarei și vor scăpa. Ei nu știau, sau simulară a nu ști, că atunci cînd faci să dispară legile eticii, cînd dezlănțui pe cea a junglei, lanțul fărădelegilor nu mai

(Continuare în pag. V-a)

DRAME DESPRE O IMENSĂ TRAGEDIE

Pentru autorii de teatru din diferite țări, cel de-al doilea război mondial și consecințele lui, constituie o temă tragică frecvent tratată, îndeosebi, în termenii avertismentului împotriva pericolelor unei recrudescențe. Ecoul sfârșit de piesele unor corifei ai dramaturgiei militante, ca Arthur Miller, Rudolf Hochhuth, Max Frisch, Peter Weiss, a reamintit unei omeniri captivată de cursul rapid al evenimentelor curente, ce au însemnat crimele naziste. Oriet de dură pare cronica zilei, suferința milioane de victime ale trecutului înășterat se cer mereu amintită. Stigmatizând fascismul și genocidul pe scară mare săvârșit de acesta, dramaturgii urmăresc în primul rând, să așeze aceste evenimente în termenii perspectivei actuale asupra războiului și păcii, a răspunderilor față de prezent și viitor. Teatrele europene înfățișează ca regulat spectacole în care relichizatoriul fascismului este făcut cu o sporită vigorență. Impresia zguduitoare produsă de „Vicarul” lui Hochhuth era încă vie când s-a jucat piesa lui Alberto Moravia „Dumnezeu Kurt”. Publicul și cronica teatrală din multe țări au comentat spectacolele în lumina evenimentelor reale ce le-au inspirat.

Ulterior, un dramaturg de renume, Armand Gatti, creator al unor spectacole de puternică orientare politică actuală, a reprezentat „A doua existență a lagărului de la Tattenberg”, denunțare violentă a ororilor săvârșite în lagărele de concentrare naziste. Distanța pusă de timp îl determină pe autor să fixeze între momentul acțiunii și cel actual un dublu plan dramatic. Supraviețuitorii lagărului, prințre care și văduva unui ofițer german ucis pentru nerespectarea regulilor suprării treptate a prizonierilor, refac atmosfera halucinantă a baracilor, sugerată în prezent, printr-o ciudată asociație, de multicolorul și zgomotosul Prater vienez. Aici își câștigă plina cifră dintre supraviețuitorii. Memoria imaginativă transformă marionetele bîclicului în oameni reali de odinioară, ucisii sau schingiați. Rîdicolul demagogiei fasciste și tragismul existentei în lagărul de la Tattenberg alcătuiesc asociații ce se instalează profund în conștiința publicului. Granițele între planul real și cel chemat prin imaginație dispar, deoarece imaginarul de astăzi, realul de ieri, ar putea reînvia existența dacă conștiința atentă a omenirii ar slăbi. Ueidearea simbolică a marionetelor sugerează falsă soluție a suprimării obsesiilor altfel decât prin măsuri eficiente.

Dar teatrul de rememorare nu acționează numai prin simboluri ci recurge, cel mai adesea, la faptele concrete așa cum au fost ele consemnate în istorie. S-a reținut astfel, după ce subiectul a fost transpus în film, drama de mare ecou a lui John van Druten „Camera fotografică”.

În climatul de ură al Berlinului anilor '30, se produc modificări în atitudinea obișnuită a oamenilor față de evenimentele zilei. Existența este infectată de sloganurile rasiale care impun fiecăruia a-doplaarea unei poziții. Încercarea fidelității față de principiile morale de care se făcea caz altădată este partea cea mai tragică a noilor realități, pentru că aruncă de o parte și de alta a baricadei oameni apropiați. Personajul incriminat în această dramă a primelor semne ale rasismului este tipul aparținând protipendadei, indiferent la cele ce se întâmplă, egoistă, obtuză și trăind într-o izolare artificială care a deschis drum lui Hitler.

Și în piesa lui Heinar Kiphardt „Clinele generalului” se face relichizatoriul nepăsării, care în istorie are urmări catastrofale. Complicitatea la crime, indiferent de mărimea lor în raport cu pogromul pe scară mare dirijat de ideologii fascismului, este, la rîndul ei, o crimă. Detergentul universal „Hitler e de vină” utilizat adesea în procesele criminalilor de război, nu are nici un suport moral. Kiphardt distruge mitul disciplinei absolute, punând sub acuzare conștiința fiecărui soldat care a participat la crime sau le-a tolerat.

Un întreg capitol al dramaturgiei contemporane se axează pe tema răspunderilor individuale și colective față de cataclismul civilizației în cel de-al doilea război mondial. „Biografia — un joc” de Max Frisch, dramaturg care a scris și „Andora”, o tragedie despre molima antisemitismului, descrie destrămarea morală a individului în fața barbariei neîngrădite. O biografie normală este invadată de evenimentele. Omul încețazează să mai fie el însuși, primejdii reale, moartea naturală sau accidentală, familia, obsesiile personale cedează în fața „biografiei sale constituite”, dominată de intoleranță și ură. Ce trebuie să facă un om în fața acestor inamici declarați ai propriei sale specii? Max Frisch nu dă un răspuns direct; toate piesele lui care își propun să demaște complicitatea tăcută și nepăsarea, pun însă cu insistență această întrebare. Ea se regăsește, de la persi-

flarea tragicomică a lașității în „Biederman și incendiatorii”, la evaluarea concretă a cronicile evenimentelor politice curente în „Zidul” sau sub alegoria unui Don Juan în dialog cu adevărul, în „Don Juan sau dragostea de geometrie”. Spectacole penetrante prin sinceritatea adevărilor lor, aceste piese au lăsat urme adînci în conștiința contemporană.

Stigmatul complicității acceptate sub pavăza existenței unui vinovat mai mare îl preocupă pe Friederich Dürrenmatt în „Complicele”, dramă recent pusă în scenă de Andrzej Vajda. După ce a fost mult timp în fruntea teatrului european cu piesele sale avînd ca sursă de inspirație sau ca referință al doilea război mondial, el revine la maniera preferată a comediei grotesce pentru a supune atenției publice vinovăția reală a toleranței crimel.

Eugen Ionescu continuă și el să fie preocupat de destinul individualității umane în confruntarea cu primejdia proliferării doctrinelor sovine. În „Jocul de-a masa-cru”, piesă scrisă în anul în care scriitorul a fost primit membru al Academiei Franceze, este înfățișată recrudescența posibilă a forțelor vii, consecințele ce decurg din ignorarea datelor reale ale pericolului. În stilul original care l-a adus notorietatea, autorul „Rinocerilor” sugerează un tragism mai violent decât al „rinoceritelor”, o posibilitate clară de a arunca omenirea și tot ce ea a agonisit ca valori morale, în flăcările unui nou iad fascist. Imaginînd o dominație absolută a morții, sub forma unei epidemii dirijate de forțe obscure, spectacolul este o descriere de descompuneri treptate a resurselor de omenie. Desigur, situația fără ieșire a piesei nu este identică cu realitatea; drama-

SAPTAMINA CĂRȚII EVREIEȘTI

Între 12 și 19 martie ac. a avut loc la Londra „Săptămîna cărții evreiești”, manifestare tradițională organizată de Consiliul cărții. Au fost ținute cicluri de conferințe, printre care: „Istoria evreiască în scrierile moderne”, „Cărți pentru copii” etc. A fost de asemenea organizată o mare expoziție de cărți, de la dicționare și cărți de școală pînă la romane și nuvele contemporane.

turgul își determină însă publicul să mediteze la posibilitatea unei atari situații și la datorită sa de a o preîntîmpina.

Amintirea împrejurărilor tragice în care și-au pierdut viața milioane de oameni, pune adesea, în termenii procesului judiciar, problema vinovăției aceluia care au avut un rol în înfățișarea pianurilor singeroase ale Reichului. Reluata recent în țara noastră, piesa lui Herman Wouk „Procesul de pe Caine”, dramatizare a romanului cu același titlu, care a stat la baza unui scenariu de film, are o subliniată actualitate în definirea răspunderii personale. Ofițerul care a încălecat ordinul superiorului abătînd vasul pe care îl comandă de la ruta stabilită, este sau nu vinovat dacă faptele sale sînt determinate de înalte principii umanitare? Intenționînd să salveze un grup de supraviețuitorii la un lagăr de exterminare, ofițerul de marină este absolvit în fața principilor umane și a onoarei de militar, pentru abateră de la regulamente. Dreptatea este obținută însă greu, într-o luptă înecăștată cu cei care mai păstrează, sub masca principilor disciplinei, obtuze reminiscențe de ură și intoleranță.

Punerea în discuție a normelor justiției, prin confruntarea lor cu răspunderea față de omenire, are o acută desfășurare dramatică și în piesa italianilor G. F. Vené și R. Pallavicini „Invitație la referendumul popular privind condamnarea sau absolvirea unui criminal de război”. Ca și Arthur Miller în „Incident la Vichy”, autorii se inspiră în cazul real, consemnat de istoria singeroasă a masacrelor înfățișate de națisti. Regizată de celebrul Giorgio Strehler, piesa celor doi scriitori italieni se vrea „o piesă colectivă” în sensul că invită pe fiecare participant să-și pună problema atitudinii față de trecut. Autorii și regizorul au plecat de la un fapt real, anume de la cererea de absolvire de pedeapsă făcută de maiorul SS Walter Reder, deținut și condamnat pentru genocid. Consiliul comunal din Marzabotto, a decis în vara anului 1967, să invite populația să hotărască asupra oportunității de a se acorda lui Reder absolvirea cerută. Marzabotto este localitatea asupra căreia fostul ofițer nazist a aplicat cu sînge rece programul odios al exterminării civililor. Autorii piesei au ridicat sensul referendumului la o chestiune de principiu general, punînd față în față martorii oculari ai masacrelor și reprezentanții generațiilor tinere ce trăiesc, mai complet, în mijlocul problemelor actuale. Realitatea, cit și ipoteza autorilor piesei conduc către aceeași țintă la care toată lumea civilizată aspiră — ca nici un masacru de ieri să nu fie acoperit în uitare sau dezinteres. Este, de altfel, sensul implicării publicului în majoritatea operelor dramatice produse sub semnul rememorării anilor tragici.

C. ISAC

Noua carte a lui Elie Wiesel

Și în ultima sa carte, „Le serment de Kollvillag” (Le Seul, Paris), Elie Wiesel ne apare în postura de martor și povestitor cutremurat al holocaustului. Cartea ar putea fi rezumată într-o singură propoziție: „Este povestea unui tirg evreiesc distrus de pogrom”. Dar cu aceasta sintem foarte departe de a fi pătruns substanța cărții, implicațiile ei istorice.

Kollvillag este un tirgusor al cărui nume nu-l vom întâlni pe nici o hartă. Din toți evreii care locuiau în acest tirgusor n-a mai rămas decât un supraviețuitor, bătrînul Azriel. El a jurat să nu pomenescă nimănui despre acea dezolantă ură, acea dramă a morții. Dar acest ultim martor, care a respirat aerul fierbinte înăbușitor al Kollvillag-ului, se întâlnește cu un tînar, care vrea să se sinucidă. Bătrînul, care a văzut ultimele convulsii ale tirgusorului, care a trăit la Berlin prin anii 1930, care a văzut războiul, se află dintr-odată în fața acestui om tînar, care vrea să-și curme viața, pentru a înlătura remușcările, rușinea de a se fi născut după holocaust. Bătrînul îl înțelege, dar e convins că „nu lupți împotriva focului dînd foc, nici împotriva deznădejdei arătîndu-ți deznădejdea”, căci procedînd așa, nu faci decât să adaugi rîului un rîu poate și mai mare. „Dacă te sinucidzi, îi spune Azriel săvîrșești o nedreptate în plus. Ce-ai să dovedești cu asta? Nimic. Dacă ai fi fost la Kollvillag, n-ai face așa. Nu știi ce-i Kollvillag? E un nume melodios, încîntător, nu-i așa? N-ai zice că-i al unui osuar. Totuși, totuși... Dar trebuie să mă opresc. Lîntîști-vă, prietenii mei morți, n-o să vă re-neg... N-am să dezvălu tîna, am s-o zugrăvesc doar. Dacă după aceea o să mai vrei să mori atunci o să știi pentru ce”.

Și tînarul ascultă pe feciorul grefierului din Kollvillag, cel care păstra cronica întâmplărilor care se desfășoară acum pentru noi, amintînd de acel întunecat ev mediu.

În filele acestui roman trec prin fața ochilor noștri ca într-un caleidoscop, aceleași personaje care populează universul lui Wiesel: rabini înțelepți și analfabeți fericiți, copii inocenți, cerșetori, mistici și bătrîni încredători. În fața lor, căldii deziluzii și oameni care și-au pierdut sufletul.

„Jurămîntul din Kollvillag” este, incontestabil — așa cum afirmă critica literară franceză — cea mai bună carte a lui Elie Wiesel. Scriitorul se află la zentul talentului său. Dacă în scrierile de pînă acum puneau întrebări, adăugînd chiar că nu era sigur că aceste întrebări ar fi oportune, de astădată Wiesel se explică cu lumea, cu trecutul, cu ceilalți, cu el însuși.

P.B.M.

„Copilul cu vioara”, pictură din lagărul de la Theresien

BATRÎNUL IAȘI INTINEREȘTE

În primii 3 ani ai actualului cincinal au fost date în folosință 5 școli cu 100 săli de clasă, 2 internate cu 500 locuri, 12 grădinițe și creșe cu 1700 locuri. Au fost, de asemenea, construite și date în exploatare: un spital de pediatrie cu 655 locuri, altul de neurochirurgie cu 600 locuri; o casă a copilului cu 300 locuri.

În toate cartierele orașului s-au înființat 134 unități comerciale, cu 20 000 m.p. spații de servire.

SPOREȘTE FORȚA ENERGETICĂ

În acest an vor fi puse în funcțiune în centrale electrice grupuri energetice ce vor însuma o putere de 1 250 MW, adică de 2,5 ori mai mult decât întreaga putere instalată existentă în țară în anul 1938.

Unul din obiectivele prioritare ale planului de investiții îl reprezintă grupul de 330 MW de la C.T.E. Rovinari, care va produce energie electrică pe baza lignitului din bazinul Olteniei. Tot ca o premieră a acestui an se poate considera punerea în funcțiune a primelor două centrale hidroelectrice pe Olt — la Rm. Vilcea și Govora.

MEȘTEȘUGARIII DIN BRAȘOV

Cooperativa meșteșugărească „Arta” din Brașov și-a câștigat un binemeritat prestigiu atât în țară, cit și peste hotare. Obiectele de artă populară și artizanat, executate cu o rară măiestrie artistică, se bucură de o apreciere unanimă. fiind tot mai mult solicitate de numeroși beneficiari.

„LUNA ROMÂNIEI”

La Universitatea Rochester din statul New York a fost organizată „Luna României”, incluzînd o serie de manifestări artistice, literare și muzicale. A fost, de asemenea, organizat un simpozion dedicat limbii și literaturii poporului român.

MASELE PLASTICE ÎN CONSTRUCȚII

La Buzău a intrat în funcțiune un nou obiectiv: fabrica de produse din mase plastice pentru construcții. Echipamentele tehnologice au un grad ridicat de automatizare din dotarea unității permit prelucrarea superioară a maselor plastice într-o gamă largă de produse, cu utilizări diverse în ramura construcțiilor industriale și civile, în agricultură, în industria chimică și altele. În rîstimpul scurt care a trecut de la intrarea în funcțiune a fabricii, nomenclatorul sortimentelor a ajuns la 47 grupe de produse.

„MADE IN ROMANIA”

La cea de-a VIII-a ediție a bienalei de mașini-unelte, echipament de sudură și echipament mecanic de la Paris, întreprinderile românești au prezentat o variată gamă de produse industriale.

De un interes deosebit în rîndurile specialiștilor și oame-nilor de afaceri s-au bucurat noile tipuri de mașini-unelte printre care: strungurile tip „Saro”, mașina de alezat și frezată „Afd-100”, mașini de rectificat universale etc.

IZKOR... 'זכור ה'

Cu durere și pietate, obștea evreiască din România cinstește memoria sacră a celor aproape 150 000 de frați și surori din sfintele comunități din nordul Transilvaniei, care au pierit de moarte cumplită, sub ocupația fascistă-horțistă.

În viață și în moarte ei au fost nedespărțiți. Laolaltă au pornit pe drumul fără de întoarcere al deportării și și-au sfârșit zilele Al Kiduş Haşem, torturați, înfometăți, asfixiați în trenurile morții, gazai, împușcați, arși de viu...

Ei au pierit în noaptea fascistă, în ceasul de campană când pe cerul acestei țări prindeau să măjească zorile libertății!

Fie jertfa lor deapururi sfințită! Dumnezeu să-i odihnească în Gan Edenul măreției Sale, alături de toți cei drepiți! Amen!

În primăvara și vara anului 1944, au pornit pe drumul deportării și al morții:

din fostul județ Bihor		din fostul județ Odorhei	
Oradea	19 838 suflete	Odorhei	313 "
Salonta	740 "	alte comune	1 049 "
alte comune	5 572 "	din fostul județ Satu Mare	
din fostul județ Cluc		Satu Mare	11 533 "
Miercurea Ciuc	268 "	Baia Mare	2 030 "
Gheorgheni	619 "	Baia Sprie	322 "
alte comune	1 338 "	alte comune	11 485 "
din fostul județ Cluj		din fostul județ Sălaj	
Cluj	13 504 "	Zalău	429 "
Huedin	1 026 "	Carei	2 394 "
alte comune	2 021 "	Șimleul Silvaniei	1 568 "
din fostul județ Maramureș		alte comune	9 363 "
Sighet	10 609 "	din fostul județ Someș	
alte comune	23 480 "	Dej	3 360 "
din fostul județ Mureș		Gherla	1 037 "
Tîrgu Mureș	5 193 "	alte comune	6 222 "
Reghin	1 587 "	din fostul județ Trei Scaune	
alte comune	3 597 "	Sf. Gheorghe	378 "
din fostul județ Năsăud		Tg. Secuiesc	97 "
Bistrița	2 198 "	alte comune	467 "
Năsăud	495 "		
alte comune	3 752 "		

ÎNCEPUTUL

Începutul s-a petrecut în cea de-a doua zi de Pesah a anului 5704. În casă toate erau tălmeș-balmeș. Vasele zăceau îngrămădite într-un colț, fără a mai fi fost spălate ca lumea. Altă dată ar fi fost spălate și puse spre păstrare în pod, împreună cu resturi de sare, piper, cafea de la Seder, până la Pesahul următor. Dar acum! Cine știe ce va aduce ziua de mîine? Cine să se mai gîndească la încă un Pesah?!

Serl își dădea seama de situație... De fapt, nu știa ceva precis, intuia doar. Parcă-i soptea cineva la ureche să-și ia rămas bun de la casă, de la țirgușorul copilăriei, de la Maramureș, de la viață...

Ulițele răsunau de vaiețe și plînsete. Noutățile treceau din gură în gură, parcă ar fi avut aripi. Zvonuri fantastice se împrăștiu cu o viteză amețitoare. Vecinele povesteau că într-un loc jandarmii fasciști au găsit bijuterii și le-au confiscat; în altă parte, șeful jandarmilor a siluit o fată. Cineva se jura că se deslușese împușcăturile frontului, deci eliberarea e aproape. Altul susținea că cei aveau să-au răscumpărat și nu vor fi duși în ghetou... Un al treilea era de părere că femeile cu bărbății în detașamentele de muncă nu vor fi deportate...

Fel de fel de zvonuri... Unele menite să liniștească, altele să sporească și mai mult panica... Serl înțelegea că sint născute din disperare. Inebuniți de frică, neștiind ce să mai facă, oamenii scornesc câte și mai câte, mărind panica; alții, neclințiți în credința lor, continuau să speră într-o salvare miraculoasă. În ultima clipă Dumnezeu va trimite mîntuirea... Serl nu mai crede în minuni. Ea știe că frontul e încă departe, că nimic nu le poate schimba destinul. Realitatea e mai tare decît toate zvonurile. Din timp în timp, o altă familie evreiască e scoasă din casă și dusă la sinagogă, locul de adunare pentru a fi duși în ghetou.

Există pe lume unii oameni care nu-și ies din fire niciodată. Orice s-ar întîmpla, ei nu se lasă tulburați. Nu se grăbesc niciodată și au o viață lungă, e drept, fără surprize. Dar dacă li se întîmplă ceva neașteptat, cînd viața le este în primejdie, devin de nerecunoscut. Se pierd, nu mai știu ce au de făcut... Apoi își revin, se liniștesc și își reiau viața normală.

Alții par într-o veșnică neliniște, mereu agitați, fără astîmpăr. Orice fleac le atrage atenția, sint mereu grăbiți, nici ei nu știu de ce. Oamenii din această categorie trăiesc de obicei puțin, de parcă și în viață s-ar grăbi... Dar dacă li se întîmplă ceva neobișnuit devin de nerecunoscut: nu se pierd cu firea și nu obosesc: caute o soluție pe care adesea o găsesc. Cînd primejdia a trecut, revin la normalitate lor obișnuită, la felul lor de a fi. În mod cu totul nejustificat, lumea îi so-

cotește pe aceștia din urmă neserioși; doar cei lenți în acțiuni și în viață se bucură de faima de a fi înțelepți.

Oare în ce categorie ar fi putut fi inclus Serl? Acum, cînd tot țirgușorul e dus de furtună, nimeni nu ține în cont, ea și-a păstrat obiceiul calm. Ca de obicei, știe ce face și ce trebuie făcut.

Sigur că și pe ea a umplut-o de spaimă apariția jandarmilor în tinută de campanie. Cu penele de cocos la pălăriile lor negre, au înconjurat țirgușorul, ca nici un evreu să nu poată fugi. Spaima e mare, dar Serl nu și-a ieșit din fire, ca alții. La urma urmei, trebuia să vină și rîndul lor, al evreilor din Maramureș, așa fie deportați în Germania hitleristă, așa cum se întîmplase cu cei din regiunile subcarpatice în urmă cu trei ani, în 1941.

Unii se consolau cu gîndul că vor fi duși în ghetou, dar că vor rămîne aici, în țară... Alții comentau ceea ce au zădărnici la câte un post de radio străin, că armele eliberatoare sint pe aproape. Serl nu era credulă, totuși ei lua în serios aceste zvonuri. Nu, nu e cu puțință să nu mai existe nici o speranță... Cu cît situația e mai fără de ieșire, cu atît eliberarea pare mai necesară.

Cercul se strîngea tot mai mult. La început cuprinsese țirgușorul, apoi casele s-au golit una câte una... Cîrind va veni rîndul casei lor. O comisie, formată din învățător, notar și niște jandarmi, luase la rînd casele evreiești. La celălalt capăt a țirgului era o a doua comisie. După ce casa era evacuată de locatari, ușile erau încuiate, adică se punea un bilet, cum că e încuiat și că lucrurile au rămas înăuntru. Pe lîngă fiecare comisie fuseseră alocate cîte trei evrei dintre locuitorii țirgului, care trebuiau să semneze biletul, că au predat casa împreună cu avutul ei.

La început și preotul făcuse parte din comisie. Dar vîzînd jalea celor gonîți, s-a făcut nevăzut. Munca celor din comisie nu era ușoară: era nevoie de timp ca să scoți o familie din casă. Plînsete, lacrimi, blesteme... Oamenii se înleștează de casa lor... Au fost și cazuri cînd lucrurile au mers mai ușor. Primind ordinul, oamenii au sărutat mezuza și au plecat fără o vorbă. Dar acestea au fost excepții. În cele mai multe case s-a dat o adevărată luptă, în care au intrat în acțiune paturile puștilor. De multe ori bieții nefericiți se înleștează de masă, de cîte o altă mobilă, simțînd că nu-și vor mai vedea căminul, avutul...

Tensiunea așteptării începea s-o exaspereze pe Serl. Ajunsesă să dorească să se ajungă odată la ei, să se termine. Îi părea rău că locuința lor e în mijlocul țirgului și de aceea vor fi printre ultimii. În sinagogă, pînă să fie duși în ghetou, nu vor mai fi singuri. Și poate mamei îi va fi mai ușor înconjurată de vecini și cunoscuți. Și ei îi va fi mai ușor, căci

DOUĂ POEME SCRISE LA AUSCHWITZ DE UN AUTOR NECUNOSCUT

Aceste două poeme sînt luate din cartea „Fabrica Morții“ de Otta Kraus și Erich Kulka, publicată în 1965 de editura „Pergamon Press“. Poemele au fost transmise de o femeie necunoscută, înainte de a merge la crematoriul din Birkenau, unui membru al Sonderkommandourilor, la 8 martie 1944. Mai tîrziu, ele au fost scoase din lagăr și trimise la Praga. Autorii cărții au încercat fără succes să afle numele celui ce a scris aceste rînduri înainte de moarte.

NOI N-AVEM LESPEZI PE MORMINTE

Noi n-avem lespezi pe morminte,
Nici flori să ne aducă bucurie.
N-avem coroane sau ghirlande-mpodobite,
Nici îngerași de marmoră sau amorași.

N-avem la căpății nici sălcii să ne plîngă,
Nici luminări să fumege încet.
Noi putrezim în șanțuri, albi de var,
Spălați de ploii și plîși de stele.

Țestele noastre-acum albe
Au așteptat în dosul sîrmelor ghimpate.
Cenușa noastră n-au primit-o urne,
Ci cu țărîna s-a amestecat.

În fiecare zi noi sîntem tot mai mulți,
Pînă pămîntul îl vom umple plin cu oase.
Sîntem mai mulți și tot mai mulți,
Pînă pămîntul de pe noi-l vom arunca.

Atunci noi vom sui, os după os,
Și feastă după feastă, pe tronul judecării.
Și vom striga în toată lumea cumplita veste:
Noi, cei morți, acuzăm!

AȘ VREA SĂ MOR MAI BINE...

Știu: sint cuvinte mari
Pentru care oameni pot muri —
Cuvinte îndemnînd la luptă,
Cuvinte ce nu lasă șovăirii loc,
Cînd cu steaguri-naripate,
Mulțimea se avîntă-n luptă.

Dar cel ce-a cunoscut
Mame plîngîndu-și pruncii
Și copii rămași orfani,
Acela nu le crede.

Știu: sint fapte mari
Ce sacrificii cer —
Știu: sint eroice acțiuni
Prin care lungi războaie,
Lungi și fără de folos
Pe dată se preschimbă-n pace.

Dar cel ce a văzut,
Departate de turnurile prăbușite
Orașul măcinat de para flăcărilor,
Acela nu le poate crede de folos.

Știu: sint oameni mari,
Ce numele vor să și-l sape-n piatră
Și pecetea în ani și-o poartă,
Acum, de mult uitați de lume,
Ei putrezesc în cimitire,
Sub umbra veșnică a unor pomi.

Dar cel ce a văzut,
Crisparea dinainte de sfîrșit
Sub sabia de sînge însetată,
Acela știe că și asta-i inutil.

Știu: sint mărunț și demn de milă.
Și poate chiar meschin.
Știu: aceste cuvinte ale mele
Vă sint otravă și venin,
Și vor stîrni ranchiuna
Haitelor voastre ațîțate.
Și totuși — aș vrea să mor mai bine
Cu ura voastră-n ochi,
Decît să-mi moi în sînge mîna...

acum simțea că durerea mamei și propria ei neliniște îi zdrobesc inima...

Serl își propusese să părăsească în liniște căminul, fără un cuvînt de prisos. Și despre tatăl ei era încredințată că se va stăpîni, că-și va înăbuși durerea și va tăcea. Dar mama? Au încercat să o îmbărbăteze, să o roage să se stăpînească, căci oricum, plînsul nu ajută la nimic. Erau unii care o îndemneau la împotrivire „Nimic să nu fie cedat de bună voie — spuneau ei — dușmanul să întîmpine rezistență la fiecare pas“. Da, erau vorbe frumoase, dar numai atît. Căci în fapt nu se putea face nimic. Ea, Serl, de pildă, dacă ar fi fost singură, nu ar fi șovăit să opună rezistență. Viața ei era a ei și putea face cu ea ce credea de cuviință. Dar mai erau și părinții... Și apoi, la ce ar folosi? Să zicem că s-ar împotrivi cu ghearele și cu dinții, că i-ar întîmpina pe jandarmi cum li se depune. Ei și? Ce va realiza cu asta? Va opri deportarea? Nu, mai bine să lase lucrurile să meargă de la sine. De s-ar termina odată și părinții să sufere cît mai puțin...

Dar suferința era prea mare. Lipită de geam, mama urmărea cu inima strînsă ce se întîmpla afară. Cînd a văzut-o pe Roza, fiica ei mai mare, cu copilul în brațe, părăsindu-și locuința a scos un strigăt înspăimîntător apoi izbucni într-un plîns isteric. Nici Serl, nici sora ei mai mică, Ana, n-au mai putut să se stăpînească și au izbucnit și ele în hohote.

Nu, Serl nu plîngea pentru că-și vedea sora mai mare, cu copilul în brațe luînd calea pribegiei. Nu asta a fost pricina izbucnirii ei disperate. Atunci, care a fost cauza? De ce s-a lăsat cuprinsă de disperare? Nici ea nu știa. Simțea doar o

durere care îi strîngea inima... De ce i se cuvînt toate acestea? Cine sint acei care umlesc pe cei slabi și loviți de soartă? Pentru ce atîta suferință?

Noaptea și-a întins giulgiul peste țirgușorul acum liniștit. Întinericul părea un steag îndoliat pentru trecut pierdut pentru totdeauna. Doar la sinagogă mai plînsu o luminare. La lumina ei oțîiva bătrîni murmură psalmi.
Sinagoga era tixită de oameni, bărbăți, femei și copii, întreaga populație evreiască a țirgului. Fiecare cu bocceaua lui: unii motăiau și din cînd în cînd scoteau un supîn dureros; alții priveau în gol cu ochii lipsiți de orice expresie, nemaiastepînd în nimic. Deodată un plîns de copil sfîșie tăcerea aceasta apăsătoare. O femeie, trezită din cosmar, buimacă de somn, se dezlîntu într-un torent de blesteme. Nu se știa cui erau ele adresate: celor ce i-au adus aici, sau — Doamne ferește — copilului care a trezit-o...

Intr-un al ungher, o tînără pereche se consola reciproc pe un ton scăzut, plin de tandrețe. Nici în aceste momente disperate nu și-au pierdut afectiunea.

Serl stătea singură și privea în noaptea de afară. Aștepta lumina zilei, momentul cînd vor trebui să-și ia rămas bun de la țirgul lor, de la lumea din care făcuseră parte pînă atunci. Va începe o altă viață, nu nouă, ci și mai veche decît cea pe care tocmai o părăsiseră. O lume a ghetoului din Evul Mediu, o lume pînă acum cunoscută doar din cărți. De acum înainte va trebui să trăiască în această lume, reînviată din negurile trecutului.

VLADIMIR TAMBURU

Lecturi neagreabile

În delirul său paranoic, Hitler era convins că „orăneea” instituită de el avea să dureze o mie de ani. În realitate, ea a fost 12 ani, 3 luni și 7 zile. Dar atâtea sînge a curs în acest răstimp, atîtea milioane de vieți tinere au trebuit să se jertfească pentru ca delirul să ia sfîrșit, încît nu încapе indoiială că și peste o mie de ani omenirea își va aminti cu nesfîrșită oroare de acest coșmar pe care l-a trăit acuma. O generație se va succeda alteia, fiecare sporind cu energia și genul ei creator bogăția, varietatea și frumusețea acestei lumi, orașele vor deveni tot mai strălucitoare, cîmpurile mai mănoase, omenirea, tot mai cutezătoare, va recepționa și expedieze mesaje în spațiu, reprezentanții săi cei mai temerari vor întreprinde senzaționale expediții extraterestre... Da, pe măsură ce va trece timpul, viața oamenilor va deveni tot mai interesantă, mai pasionantă, dar în același timp, pe măsură ce se vor îndepărta de epoca întinecată a fascismului, omenirea va continua să-și pună întrebarea la care îi va fi tot mai greu să găsească răspunsul: Cum a fost cu puțință? Nu, semenii noștri de mine nu vor putea realiza ceea ce la drept vorbind noi înșine — martorii și contemporanii ai celei mai abominabile orori — abia putem înțelege: că au putut exista pe pămînt ființe cu chip omenesc care au conceput și realizat un sistem ce a pus la punct o industrie de produs cadavre, o industrie sinistră ce avea ca materie primă corpul omenesc, începînd cu pîrul utilizat la umplut saltele și terminînd cu grășimea transformată în sîpînu. Nu, cei ce vor veni după noi nu vor putea realiza așa ceva, după cum le va veni foarte-foarte greu să creadă că a existat cîndva un tată care în ziua cînd fiul său a împlinit vîrsta de 18 ani i-a dăruit un revolver, a înșirat în fața sa 40 de dejinși și l-a pus să-și împuste, „pentru a învăța să tragă în ținte vii”. Cine a fost acest Franz Ziereis, comandantul lagărului Mauthausen, care a fînut să sărbătorească în acest fel majoratul odraslei sale? Ce fel de oameni erau SS-iștii, pe care Ziereis și alții alții ca el i-au comandat și i-au prefăcut în unele docile ale crimei? Cum puteau ei fi atât de cruzi cu niște oameni lipsiți de apărare? Cum de au putut săvîrși tot ceea ce au săvîrșit?

De bună seamă că aceste întrebări care ne chinuie pe noi ori de cîte ori gîndul ne poartă înapoi, spre acel trecut blestemat, și le vor pune oamenii ce vor trăi pe acest pămînt și peste o sută sau o mie de ani. Decît că lor, oameni ai altui er, al umanității și civilizației înaintate, le va veni extrem de greu să afle răspunsul. Și totuși vor fi doritori să-l cunoască, vor trebui să-l cunoască, spre a fi avertizați, spre a avea siguranța că niciodată și nicăieri omenirea nu va mai fi prăvălită într-o asemenea abis al crimei și bestialității. De aceea e datorica noastră, a oamenilor generației care a fost martoră, contemporană și victimă a fascismului, să pună la îndemîna generațiilor ce vor veni materialul care să le ajute să înțeleagă și să aprecieze în mod exact ceea ce ni s-a întîmplat nouă. E mesajul nostru în timp — mesajul vigilenței și al solidarității umane — la care ne obligă deopotrivă simțămîntul de pietate pentru acei care au murit fără a mai avea bucuria să vadă sfîrșitul nopții naziste, ca și responsabilitatea față de acei care vor fi după noi și cărora ceafa brună să nu le întunece niciodată lumina soarelui, radioasa bucurie a vieții.

Acesta este, între altele, sensul literaturii lagărelor, închisorilor și ghetourilor naziste. E o literatură teribilă, sînt cărți cum nu au mai fost scrise, căci fiecare rînd, fiecare filă e scrisă cu lacrimi, cu sînge. Lectura ei e departe de a fi o plăcută zăbavă — ca să împrumutăm expresia blîndului cronicar moldav — de aceea putem înțelege aprehensiunea unora. Desigur, în lume există atîtea lucruri plăcute și atrăgătoare, începînd cu lumina soarelui și sfîrșind cu florile și dragostea; toate acestea sînt minunate, dar tocmai de aceea, pentru ca ele să existe mereu, pentru ca nimic și nimeni să nu le poată știrbi, oamenii trebuie să fie preveniți. Fiecare om trebuie să știe cît mal exact ce s-a întîmplat în și cu generația noastră, fiecare trebuie să fie imunizat contra fascismului și a nazismului, așa cum e imunizat împotriva ciumei și a variolei. Acesta este sensul și utilitatea literaturii concentraționale, a cărților pe care le-au scris și continuă a le scrie cei ce au supraviețuit lagărelor. E o lectură incomodă, deprimantă? Ne vine greu, uneori, să deschidem o asemenea carte? Se poate, dar cine ne spune că autorilor le-a venit ușor s-o scrie? Contrariu este foarte probabil exact, căci ce altceva înseamnă pentru un supraviețuit o serie decît de a coborî pentru a doua oară în infern? Și totuși atîția acceptă de bună voie această teribilă experiență. De ce? Nu din sadism, vă asigur, ci tocmai din acel dublu simțămînt de responsabilitate morală despre care vorbeam înainte.

În această categorie se înscrie și cartea pe care deținutul nr. 115 637 a scris-o și pe care Editura politică a oferit-o acum cititorului român („Zbirii au cuvîntul”). Fîind unul dintre cei puțin care au supraviețuit și au ieșit cu viață din infernul de la Mauthausen, el și-a reluat numele, Vincenzo Pappalettera, a revenit în patrie, Italia, și a socotit de datorica sa de a povesti concetățenilor cele ce i s-au întîmplat. Prima sa carte, „Tu passerai per il camino”, adică „Veți trece prin coș”, a apărut în 20 de ediții, ca să nu mai amintim de numeroasele traduceri. Cu același interes a fost primită și următoarea sa relatare. De data aceasta, autorul și-a propus să reconstituie universul concentraționar recurgînd pe scară largă la depozitiile martorilor și acuzațiilor la procesul ce a avut loc în anul 1966, în fața Curții cu juri din Köln. Cîteva dintre cei ce în anul negrii formau legiunea nesfîrșită a căldărilor au compărut în fața justiției. Căutați și citiți cartea! Nu vă promit o lectură plăcută. Cîuți-o totuși, căci e un document pe care nu avem dreptul să-l ignorăm. Și pentru ca afirmația să nu pară abstractă, o voi întări cu un exemplu, ales la întîmplare din nenumăratele ce se găsesc aproape în fiecare pagină. Iată-l. Deținutul August Adam, înmatriculat sub nr. 31, primul care a fost numit kapo, adică unealtă oarbă a SS-iștilor, întreba de fiecare dată pe noii sosiți la Mauthausen ce profesune aveau, după care îi alegea pe profesori, avocați, proci și magistrați și spunea: „Tu ești avocat? Tu profesor? Bun! Vedeți triumful ăsta verde? Asta înseamnă că eu sînt criminal. În cazierul meu figurează cinci condamnări: una pentru omor și patru pentru jaf. Ei bine, aici eu comand. Lumea s-a întors cu josul în sus, ați priceput? E nevoie de dolmetscher, de interpret? Uite-l!” Și arăta bita, după care lovea. După ce se sătura, forma din cei aleși o Scheisskompanie, pe care o ducea la curățitul latrinelor...

V-am prevenit și nu e o lectură agreabilă. Dar pentru ca lumea să nu se mai întoarcă niciodată cu josul în sus, ea trebuie să cunoască întreg adevărul. Teribilul adevăr al nebulniei ucigașe fasciste.

VICTOR RUSU

Adunările generale ale comunităților

CONSTANȚA

Adunarea generală a enoriașilor comunității din Constanța a avut loc în templu, de curînd renovat. Dl. Avram Grînberg, președintele obștei, a salutat prezența reprezentanților Comitetului de conducere al F.C.E.M., d. Emil Sechter, secretar general și Haim Leibovici, președintele Comunității evreilor din Brăila.

Darea de seamă a înfățișat principalele aspecte ale activității comunității. Cele două lăcașe de rugăciune funcționează în fiecare vineri seara și sîmbătă, precum și în zilele de sărbătoare. Cerințele legate de alimentația rituală sînt satisfăcute cu sprijinul Federației, care trimite în localitate un habam, iar în fiecare an, în preajma sărbătorii de Pesah, azimă și celelalte alimente.

Un număr de 43 de enoriași sînt asistați de Federație.

De mare folos pentru menținerea tradiției este „Revista cultului mozaic”, citită cu viu interes în fiecare cămin evreiesc.

Și aici există aceeași grijă pioasă pentru mormintele înaintașilor, gardul și capela fiind reparate cu mijloacele materiale puse la dispoziție de Federație.

Dl. Emil Sechter a prezentat o informare despre activitatea Federației iar d. Haim Leibovici a rostit un cuvînt de salut.

La discuții au luat cuvîntul d-nii: dr. Paul Deleanu, Carol Naghi, Avram Zalman.

În noul comitet au fost propuși d-nii: Avram Grînberg, Șaie Eigher, Carol Grînberg, Nathan Margulies și Șoil Freiberg.

TULCEA

Adunarea generală a constituit un eveniment și în viața comunității din localitate. Aproape toți enoriașii au tînut să fie de față și să se rostenească asupra treburilor obștei. Din partea F.C.E.M., au

luat parte d-nii Emil Sechter și Haim Leibovici.

Darea de seamă a fost prezentată de d. Aizic Zisu. A fost relevată și aici grija pentru menținerea tradiției și a instituțiilor de cult. Sinagoga a fost renovată, tot așa sediul comunității, care a primit în acest scop sprijin financiar din partea Federației. Cimitirul este bine întreținut, comunitatea din Tulcea veghind și asupra cimitirelor mozaice din orașele Sulina și Babadag.

Un număr de 22 enoriași sînt asistați al Federației.

După informarea prezentată de d. Emil Sechter și cuvîntul de salut al d-lui H. Leibovici, au urmat discuții la care au luat parte d-nii: Avram Hershovici, David Rond, av. Tobi Marcovici, Avram Rond și Hery Burhovici.

Au fost propuși pentru noul comitet d-nii: Aizic Zisu, președinte, Naum Weisman, Ithac Davidov, Benjamin Lenobel și Gherș Boganov.

DECESE

În perioada 11—25 mai 1974, în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumați:

Elias Așer (88 ani), str. C. A. Rosetti 24; Șerbănescu Mișu (75), Sepcari 9; Catz Estera (65), Lăviu Rebreanu 11; Lazăr Șmil (67), Orzari 17; Kopfsteck Sura (78), Negru Vodă 7; Horovitz Simon (78), Buhuși; Sin Leibă Sora (88), Papazoglu 78; Politzer Geza (73), Nițu Vasile 66; Cațu Feiga (78), Tudor Argezei 11; Toler Sofia (76), Papazoglu 23; Malec Lajos (68), Vasile Toneanu 48; Braunstein Josef (85), Stelea Spătarul 17; Benovici Saie (80), Occidentalul 4; Feder Iancu (74), Silvestru 49; Naftalis Samoil (78), Caragiale 3; Kosch Ana (85), Uranus 109; Semilovici Mali (82) Bd. Republicii 86.

Familia dr. S. Blumenfeld din Iași, ru-dele și prietenii, anunță cu nefermire durere încetarea din viață a scumpei lor

VICTORIA BLUMENFELD
(Vitea)

în ziua de 26 aprilie (4 Iar 5734)

Un gînd pios pentru sufletul ei nobil.

De la comunitățile noastre

SUCEAVA

Articolul „Exemplul de la Ivesți” apărut în numărul 312 al revistei despre d. Ițic Marcovici, care și-a asumat grija cimitirului, a stîrnit un viu interes și printre enoriașii suceveni.

În spiritul exemplului de la Ivesți, realizările de pînă acum obținute în acest domeniu la Suceava, se cer continuate. În anul trecut, print-o acțiune desfășurată și sprijinită de Federație s-a încheiat împrejmuirea tuturor cimitirelor evreiești din localitate (orașul Suceava propriu-zis, cartierele Burdujeni și Ițcani). În atenția conducerii comunității se află în momentul de față refacerea căilor de acces spre aceste cimitire și, cu precădere, spre cel nou din Suceava. Tot așa îngrijirea capelelor, a pietrelor funerare, a aleelor de interior. Pentru facilitarea identificării unor morminte ale unor erudiți din trecutul obștei sucevene, se pune problema de a oferi vizitatorilor, prin expunere la intrare, atît planuri sinoptice ale cimitirelor cît și reproduceri ale unor pietre funerare de valoare.

CÎMPULUNG MOLDOVENESC

Restaurare. În orașul Cîmpulung se află în stadiu avansat lucrările de restaurare a templului. Constructorii refac monumentul conform primel sale structuri la care s-a ajuns prin înălțarea modificărilor operate de-alungul vremurilor. O atenție specială se acordă fortificării temeliei.

G. BRUCMAIER

ÎN ATENȚIA CITITORILOR DIN STRĂINĂTATE

Cititorii din străinătate care doresc să-și asigure primirea regulată, prin avion, a revistei noastre sînt invitați a trimite suma de 2000 dolari, prin cec, cont B.N.R. 49.8.01.000, reprezentînd abonamentul pe un an plus taxele poștale.

Nu uitați a indica numele și adresa exactă a abonatului.

La 25 mai s-a împlinit un an de la încetarea din viață a lui

IANCU MEEROVICI

cu care ocazie a avut loc un regum al cimitirul Giurgului și o Șalos Seuda la templul coral.

Vă rămîne neuitat în inimile noastre!

Șoia și copiii

Cu aceeași durere Josef, soț și Alfred, fiu anunță că la data de 22 mai 1974 s-au împlinit 2 ani de la pierderea neuitatei lor

ANA HERȘCOVICI

născută Horovitz, din Hirliu.

O vor păstra pentru totdeauna în gîndul lor.

Comunitatea evreilor din Timișoara anunță cu regret încetarea din viață a lui

JULIU IRIȚ

fost mulți ani membru în conducerea comunității și efor principal al templului din cartierul Fabric.

Îi vom păstra vie amintirea.

S-a stins din viață, în Israel, în vîrstă de 98 de ani, RAHEL RABINSOHN, văduva rabinului Manasche Rabinsohn din Iași.

Rahel Rabinsohn a fost sora gaonului Roller din Tîrgu Neamț și a rabinului Ben Zion Roller din Buhuși — și mama poetului Haim Rabinsohn.

S-au scurs 30 de zile de cînd a plecat dintre noi

RENÉE PREISS

suflet ales, soție ideală, pe care o deping, neconsolați, soțul și mama ei.

Nicu și Tica

„VOIA LUI DUMNEZEU ESTE SĂ FACI DREPTATE ÎNTRE OAMENI”

(Urmare din pag. I-a)

Se știe că regimurile reacționare din trecut, în dorința lor de a-și menține dominația, s-au servit de antisemitism ca o diversivitate prin care sperau să susțină atenția poporului de la adevăratele sale interese și totodată ca un mijloc de învrăjbitare între cetățeni. Populația evreiască a avut de îndurat suferințe grele iar în anii dominației fasciste a plătit un tragic tribut de sânge, dar niciodată nu a identificat pogromiștii și năimiții fasciști cu generosul, omenosul popor român. Mai mult: cu cât mai sălbatică a fost prigoana, cu cât mai deslănțită fiara antisemită, cu atât mai mult creștea convingerea noastră că numai alături de forțele cele mai curate, cele mai curajoase ale poporului român, numai alături de comunisti — cei mai hotărâți, mai netfrecți luptători împotriva barbariei fasciste — vom dobândi și noi dreptul la o viață liberă și demnă. Considerăm de datoria noastră să evocăm acest lucru și în acest înalt for al nostru, acum, în preajma celei de-a 30-a aniversări a eliberării patriei. Căci sensul plener al istoriei acesta este: nu numai o cronică a trecutului, ci și un memento al prezentului și — mai cu seamă! — un ghid al viitorului.

Am schițat sumar trecutul istoric al obștei evreiești din România; fie-mi îngăduit acum să înfățișez în cîteva cuvinte situația ei actuală. Ea este pilduitoare din multe puncte de vedere și în primul rînd ilustrează cu elocvența faptelor umanismul democrației noastre socialiste.

Federația Comunităților Evreiești Mozaice înmănușiază cele 68 de comunități evreiești precum și obșteile din localitățile unde există azi doar cîteva familii evreiești. Pretutindeni enoriașii au la dispoziție sinagogi și celelalte așezăminte de cult. La fel ca și celelalte culte, clericii mozaici sînt recunoscuți de Stat, parte din salariile lor fiind acoperite din bugetul Departamentului Culturii. Există toată înțelegerea pentru cerințele religioase ale enoriașilor noștri — începînd cu cele spirituale și terminînd cu cele legate de regulile de alimentație rituală, așa încît coreligionarii noștri își pot exercita în deplină libertate credința.

Avem puțință de a învăța slova noastră sfîntă, de a studia scrierile noastre, trecutul nostru istoric. Publicația noastră, „Revista cultului mozaic”, care apare în trei limbi — română, idîș și ebraică — ocupă un loc important în viața spirituală a obștei, fiind citită și preluată atît de coreligionarii din țară, cit și de cercuri largi de peste hotare. În paginile ei cititorul găsește îndrumări religioase, dar și materiale privind cultura evreiască, studii de istorie a obștei, relații despre viața ei de acum, ceea ce face să fie o sursă prețioasă pentru istoricul de azi și cel de mâine.

România este unul din puținele locuri din lume unde activează un teatru evreiesc de Stat. De altfel, în această țară, la Iași, a fost leagănul teatrului idîș și e plin de un înalt înțeles faptul că printre cei dintîi care au sesizat semnifica-

ția sa, cel dintîi care a publicat o cronică într-un ziar românesc despre un spectacol al teatrului idîș al lui Avram Goldfaden a fost însuși lucașfăruș poeziei românești, Mihai Eminescu.

La București într-una din marile impunerii de stat, se tipăresc cărți în limba idîș — atît ale clasicilor noștri, cit și ale scriitorilor evrei contemporani. Și în acest fapt vedem continuarea, în alt context istoric, a unei nobile tradiții, căci este cunoscut că primele cărți și calendare ebraice au fost realizate la Iași, în tiparnița lui Gheorghe Asachi.

Toate acestea reprezintă forme prin care își află aplicarea în viața principalele nobile ale Constituției României socialiste, care interzice și pedepsește sever orice manifestare de discriminare rasială, asigură tuturor cetățenilor țării, indiferent de naționalitate, limbă sau credință religioasă, depline libertăți și acces nestînjnit la educație și cultură.

Pentru noi, toate acestea înseamnă fundamental trainic al raporturilor etice dintre Stat și culte. Cuvintele rostite azi de către iubitul președinte al României, domnul Nicolae Ceaușescu, în privința definirii acestor raporturi sînt clare și categorice. Largile posibilități ce le avem de a trăi ca cetățeni demni, de a ne exercita cultul, de a ne învăța limba, de a fi noi însuși cu cultura, tradiția și religia noastră, toate acestea ne fac să fim loiali, să respectăm legile acestei țări, care are a astfel de politică.

Promotorii acestei politici au alte concepții despre lume decît noi; filozofia lor despre lume e materialistă, ei sînt ateî. Este aceasta, oare, o piedică în calea acestor bune raporturi? Îngăduiți-mi să vă spun gîndul meu sincer în această privință. Am avut în România, acum 40—50 de ani (sînt născut aici și o știu, nu din învățarea istoriei, ci din proprie și amară experiență) guverne formate din oameni religioși. Cu numele lui Dumnezeu pe buze, ei ne-au ars sinagogile, ne-au ucis părinții și frații, ne-au sculpat, ne-au umilit, ne-au scos de sub scutul legii.

Conducătorii de astăzi gîndesc altfel ca noi, nu cred în Dumnezeu, dar fac voia Sa, căci voia lui Dumnezeu este să faci dreptate între oameni. Voia lui Dumnezeu este să clădești o viață fericită pentru toți cetățenii, fără deosebire. Voia lui Dumnezeu este să-ți aperi glia, să lupți pentru pace, să stai în slujba adevărului.

Participînd la activitatea Frontului Unității Socialiste, dîndu-ne contribuția la înfăptuirea mărețului program de ridicare a țării și poporului, elaborat de conducerea sa înțeleaptă, ne manifestăm în mod concret atașamentul de cetățeni loiali ai României socialiste.

Fie-mi îngăduit ca în numele delegației Federației Comunităților Evreiești să asigur conducerea de Stat și personal pe mult stimulat și iubitul președinte Nicolae Ceaușescu de hotărîrea noastră neclintită de a ne dărui cu trup și suflet pentru continua înălțare a scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România pe culmile civilizației, bunăstării și culturii.

Drama ghetoului „model” Oradea

Evocare? Mai mult o confesiune. O mărturie despre ceea ce s-a petrecut în acea primăvară însingurată a anului 1944 în nordul Transilvaniei vermelnic ocupată de către fasciștii horthyști.

Dar să vorbească și documentele în limba lor obiectiv lipsite de pasiune, dar nicicum mai puțin acuzatoare ca o confesiune personală. Chiar așa începe cu un citat din presa de odinioară. Iată-l cum sună: „...Cel mai reprezentativ dintre ghetourile noastre din provincie este fără-n-doiă a cea din Oradea. Am curățat orașul de evrei, de acești generatori de pericole. De-acum înainte evreii nu vor mai turbura viața orașului; fiind concentrați într-un singur loc în limitele ghetoului ei vor putea trăi în bloc pe baza legilor propriilor lor rase. Desigur noi îi vom controla în permanență...” (Din declarația secretarului de stat Endre László de la ministerul afacerilor interne ungare. „Új Magyar-ság” — mai, 1944).

Deci un „ghetou model” vrea să sublinieze Endre László, unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai evreimii din Ungaria horthystă. Să vedem cum arăta acest ghetou scotit „reprezentativ” de către cei care au urmărit cu atîta înverșunare „rezolvarea finală a problemei evreiești”.

Călătoria mea la Oradea după exact 30 de ani de la înfîntarea „ghetoului model” nu e lipsită nici de rezonanțe personale; căci și acum trei decenii am fost acolo la fața locului, încorporat fiind într-un detașament de muncă forțată care purta numărul 110/64. Am fost deci martor ocular, care a putut urmări pas cu pas drama acestui ghetou, ca apoi să fiu deportat și eu în lagărul de exterminare din Mauthausen.

Doar foarte-foarte puțini orădeni mai știu unde îi erau limitele, parcelele speciale, celulele de interogatoriu și ingustele porți care se deschideau într-o singură direcție, spre Auschwitz. Ghetoul tace; e greu să-l descoperi.

Dar istoria nu uită. Iată ce spun documentele: „Tragedia evreimii din Transilvania de nord vremelnic ocupată a fost determinată de doi factori fundamentali: 1) dictatul de la Viena, care anexa Ungariei horthyste o parte din Transilvania; 2) ocupația germană din 1944, care a stimulat și a dat frîu liber „soluționării definitive a problemei evreiești” — constată istoriograful Lévai Ienő.

Doar cu titlu informativ: „Rezolvarea instituțională și urgentă a problemei evreilor unguri” a fost supusă pentru prima dată parlamentului horthyst la 7 august 1920, de către deputatul Budavary László. Da, nu e greșeală: 1920! Cu cîți ani înainte de Hitler?!

Salt în timp și spațiu: privind în urmă, cîtreier fosta stradă principală a ghetoului de la Oradea. Nu, aici am văzut pentru prima dată ordonanța care îți impunea să porți steaua galbenă. Dar dacă nu aici — unde? Cine să mai țină minte acel prim moment? Numai sentimentele, emoțiile se manifestă și acum, cu o uimitoare prospețime, cu vigorează unei amintiri recente. Dar, mă rog, să lăsăm emoțivitatea! Acum e vorba de istorie. Transcriu textul complet al ordonanței nr. 1240/1944 M. E., existentă și în arhiva de la Oradea: „...Începînd cu data de 6 april, orice persoană de neam evreu care a împlinit 6 ani — indiferent de sex — este obligată să poarte în public, sub umărul sting al piesei vestimentare de acoperire o stea galben-amar, de 10x10 cm., confecționată din stofă, mătăsu sau catifea. Semnul distinctiv trebuie cusut sau fixat pe îmbrăcăminte în așa fel încît să nu poată fi îndepărtat. Sub aspectul aplicării ordonanței, în stabilirea faptului de a fi sau a nu fi evreu, sînt valabile dispozițiile paragrafelor 9 și 16 ale legii XV. din 1941. Ordonanța admite anumite excepții pentru persoanele decorate precum și pentru marii mutilați — în măsură de cel puțin 75 procente — ai primului război mondial. Contraveniții la prezenta ordonanță pot fi pedepsite cu detențiune și internare pînă la șase luni.”

Atențiune! „persoană de neam evreu care a împlinit șase ani”... „Ceată a mea, urît pătată galben/Fugar cu tine, te slăvesc mereu” (Ady Endre).

...Dar peste cîteva zile Oradea a fost ocupată de către trupele hitleriste. Rechiții imobiliare, teroare, Gestapo. Și perfidie hitleristă. Căpitanul I. Wenholtz,

comandantul poliției de siguranță SD din Oradea, a lansat următorul apel către populația orașului: „...Spre deosebire de măsurile luate la Cluj, poliția de siguranță germană de la Oradea nu a arestat femei și copii evrei și n-o va face nici în viitor... Tot ceea ce se va întimpla în materie de soluționare a problemei evreiești, este implicit și un interes vital al țării, însă țîn să sublinieze că POLIȚIA DE SIGURANȚĂ GERMANĂ nu întreprinde acțiuni locale împotriva evreilor, DECIT ȚINÎND SEAMĂ DE DECRETELE GUVERNULUI MAGHIAR... De altfel evreii arestați au parte de un tratament uman. Zvonurile tendențioase, conform cărora unii evrei ar fi fost deportați, nu corespund realității. Intrucît cineva ar fi expus unor acțiuni particulare antisemite, sau ar observa asemenea fapte din partea militarilor germani, poate să reclame poliției de siguranță germane. În cazul tuturor reclamațiilor fondate, se vor lua măsuri respective...”

După ce știu, nici un evreu n-a bătut la ușa fostei case Weimann din strada Capucinilor ca să facă reclamații acolo...

Tot în această perioadă, Endre László, îndrîjlitul fascist, sosi la Oradea din Satu Mare, convocînd conducerea restrînsă a orașului la o consfățuire secretă. Îndelungata discuție începu în dimineața zilei de 29 aprilie 1944, continuîndu-se seara, într-o sală rezervată a restaurantului „Pisica albastră”

Inginerul-șef Paleisik primi sarcina de a delimita cu exactitate spațiul ghetoului. La biroul de sistematizare se muncea cîte 20 de ore pe zi. Chestiunea fusese declarată foarte urgentă. Mai urgentă decît orice altceva! Într-un timp record, adică, în două zile, proiectul ghetoului din Oradea era gata. Celor 20.000 de evrei li se fixă un teritoriu de aproximativ 73 de hectare, dens construit, în zona centrală a orașului. Pe harta orașului ghetoul avea forma unui patralater alungit.

Pe atunci, orașul avea cca. 90.000 de locuitori, zona urbană fiind de 1.200 hectare, ceea ce înseamnă că ghetoul rezervat evreilor reprezenta aproximativ o șaisprecime din suprafața locuită — și că într-insul trebuiau înghesuți 20.000 de evrei localnici plus 5.000 din împrejurimi: deci o cameră pentru 15-20 persoane.

Și oare cită apă, cită lumină pe cap de om? Căci conducătorii orașului stabiliseră și rații de apă și de curent electric, întocmai cum fixaseră și rații alimentare. În definitiv, era vorba de „cel mai reprezentativ ghetou de provincie”. Cu mii de copii, bătrîni, femei, bolnavi etc.

Cît despre minatul oamenilor în ghetou — am fost martor ocular. Mai văd parcă aieva, vechiul afiș cu faimosul „ordon”. Ciudad; pînă azi îl crezusem mai mare, mai tipător; acum îl am în față pe cel adevărat, pe cel care chema la moarte. Cît de simplu! Atît? Doar atît înseamnă moartea?. Textul e scurt, aproape concis. Iată: „Oradea, 3 mai 1944. Interzic evreilor obligați să poarte steaua galbenă orice încercare de a-și părăsi domiciliul, din momentul publicării prezentului meu anunț. Decamdata, pînă la noi dispoziții, evreii pot lipsi de la domiciliul lor, zilnic numai între orele 9 și 10 dimineața. Așadar, cu excepția acestui rîstimp, toți sînt obligați să se afle la domiciliu.”

TVBERINTUNNUNLONIDNOID MAGHIAR II PLASEZ IN GHETOU DINT ORADEA PE EVREII OBLIGAȚI SĂ POARTE STEAUA GALBENA.

Li somez pe toți cetățenii ne-evrei care au în păstrare valori și bunuri evreiești, să le declare la primăria orașului în termen de trei zile de la data prezentului anunț. Voi lua măsuri imediate pentru preluarea celor declarate.

Avertizez populația ne-evreiască din oraș, că voi proceda cu cea mai mare severitate față de toți defănătorii și păstrătorii de valori și bunuri evreiești nedecarate în termenul de mai sus, și voi lua neîntîrziat măsuri pentru internarea lor. Ajutor de primar dr. Gyapy László.

Am numărat; nouă rînduri despre zăvorirea a 20.000 de oameni între garduri, în ghetoul din Oradea, despre modul de a fi priviți de posibilitatea deplasării, de libertatea relativă, de averea, munca și trecutul lor — iar restul despre ne-evreii care ascund valorii evreiești; despre obligativitatea denunțării și trădării; despre perspectiva internării.

Nici un cuvîntel însă despre alternativa că vreun ne-evreu din Oradea ar putea ține ascunsă eventual chiar o viață de om! Conducătorii maghiari fasciști ai Oradei nici măcar nu presupuneau o atare variantă? Pentru că în caz contrar, de ce nu am în față, scrisă pe hîrtia de acum trezeci de ani, propozițiunea: „ne-evreii care salvează evrei, bărbați, femei sau

DÁNOS MIKLÓS
(Continuare în pag. VI-a)

EIHA—CUM A FOST CU PUTINȚĂ?

(Urmare din pag. I-a)

poate fi limitat. Am rămas singuri în fața fiarei care nu a înghițit numai șase milioane de evrei, ci și multe zeci de milioane de fii ai altor popoare. Și n-ai arderea n-a mai putut fi zăgăzuită; ea a distrus fără milă sau cruțare ceea ce genul uman a construit cu atîta trudă, veacuri de-a rîndul.

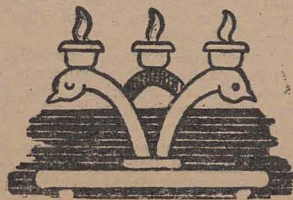
Datori sîntem, însă, să nu uităm că, chiar atunci cînd se părea că întinericul a coborît definitiv, s-au găsit în mijlocul popoarelor oameni, luptători, idealisti care și-au înțeles datoria, care n-au acceptat capitularea față de tirani. În biserică n-au fost numai preoți care au tăcut, ci și preoți care au fost decapilați la Buchenwald pentru că au acordat ocrotire celor asupriți și prigoniti, împlinind astfel reabilitarea bisericii lor. Forțele progresiste au înfruntat lagărele de concentrare și plutoanele de execuție și n-au tăcut.

Noi, supraviețuitorii evrei din România, nu putem uita că, în toiu marii catastrofe, a existat o forță care a zis Nu! fascismului. Partidul Comunist Român a fi-

nut sus steagul Omeniei și a rămas consecvent pe baricadele luptei împotriva antisemitismului.

Iată pentru ce această comemorare nu este numai o evocare a trecutului, nu numai o aducere aminte a mucenicilor, ci și un avertisment, o chemare. Omenirea întreagă trebuie să ia aminte. Un urias Auschwitz o așteaptă dacă nu va ști să pună temelii unei așezări bazate pe dreptate, pe dreptul la viață al tuturor popoarelor, mari și mici, pe stîrpirea oricăror tentative de a reinvia fascismul, antisemitismul, îmbrăcîndu-l cu alte chipuri, imprimîndu-i alte lozinci.

Ca să nu mai fie cu puțință războaie, ca să nu mai curgă sîngele copiilor nevinoși, ca să putem reabilita pe Om, să nu uităm cele întimplate acum trezeci de ani. Să învățăm din amara lecție a Auschwitzului! Să ne alăturăm ziditorilor unei lumi mai drepte și mai bune, să purtăm cu demnitate și credință stindardul Torei. Al Torei care a fost arsă pe mii de ruguri și care e nemuritoare, pentru că nici o flacără nu poate mistui Adevărul.

ÎN VIAȚĂ ȘI ÎN MOARTE EI AU FOST NEDESPĂRTIȚI

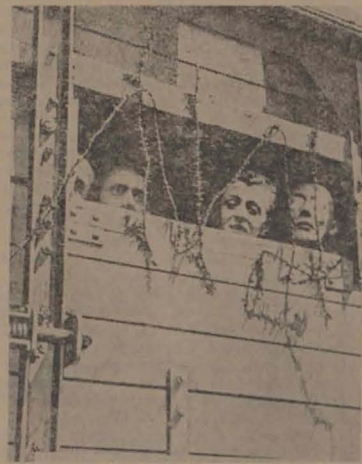
ACEA IREAL DE CUMPLITĂ PRIMĂVARĂ A ANULUI 1944

Sînt treizeci de ani de atunci. După aceea ireală de neagră și ireală de cumplită primăvară a anului 1944, mi-au suris alte treizeci de splendide primăveri. A fost înții primăvara eliberării mele la Landsberg, lângă Dachau, în Bavaria. Eram beat de fericire și nu știam la ce să privesc: la soarele care strălucea din nou liber sau la gardurile de sîrmă ghimpată care se prăbușeau? Ochii-mi erau tulburi de fumul crematoriilor, trupul vlăguit de cravașele SS-iștilor, inima frîntă de jalea părintilor și fraților exterminați la Auschwitz și Mauthausen, dar începeam să învăt să mă bucur din nou de soare și de lărbă. De viață!

Apoi au venit primăverile trăite din nou în țara mea eliberată și ea. Ochii mi s-au limpezit, am prins puteri și am luat viața de la capăt. Cu bucurii și necazuri, cu dureri și vise. Și fiecare primăvară a fost parcă mai frumoasă. Mi-am întemeiat un cămin. Am doi copii mari pe care i-am învățat înainte de toate să iubească viața, să se bucure de ea. Și eu mă bucur împreună cu ei și ridem cu toții soarelui, ori de cîte ori vine o nouă primăvară. Da! Am învățat din nou să mă bucur de viață. Numai că bucuria mea nu mai poate fi deplină. Risul meu nu mai poate fi pur. Mai ales primăvara. Căci primăvara aceea ireală de neagră și ireală de cumplită din 1944 nu pot s-o uit, n-am dreptul s-o uit și n-o voi uita niciodată.

Deși am încercat. Am încercat s-o uit scriind despre ea. Am evocat acea cumplită dimineață de 3 mai 1944 cînd în satele din nordul Ardealului jandarmii horthyști cu vesilele lor penne de cocoș la pălărie au dat buzna în casele atîtor oameni nevinovați. Eram în Șoimeni, un sat lângă Cluj. Dormisem la bunici.

M-am trezit auzind un scîrțit de ușă. În prag, inlemnită, stătea bunica. Fața ei privea mai zăbricită ca de obicei și neobișnuit de întunecată. Ochii îi erau speriați. În ei scînteiau revolta și teama. Ros-

Vagoanele erau ferecate...

tise cu glas tremurat: — Scală-te! S-aiți jandarmii!

Ca o lovitură neașteptată răsună vocea dură a sergentului maior Györfy:

— Din această clipă, în numele legii, vă declar pe toți arestați. Unul să nu îndrăznească să se îndepărteze un pas, că-l împuşc imediat. Ca pe un cline îl împuşc. M-ați înțeles?!

În oraș, arestarea o executau poliștii. Oamenii, bătrîni, copii, bolnavi, erau smulși din căminele lor, inghesuiți în camioane și transportați la fabrica de cărămizi transformată în ghetou. Noi, cei din provincie, am fost aduși cu calea.

„Cînd convoiul s-a oprit în fața porții era noapte tîrziu. Cerul fiind înnoțat, nu se vedea nimic în curtea fabricii. Așteptam cu sufletul la gură să vedem ce se va întimpla. Intunericul sporea misterul.

În timp ce porțile se deschideau, de undeva din noaptea de nepătruns se auzi o voce lugubră:

— Minați îndăuntru! Ce mai așteptați! Intunericul ingheșea carele, unul după altul. S-au oprit în dreptul primei barăci.

— În cinci minute să fiți sub acoperșul barăcii, cu toate catrafusele! Grăbiți-vă! Ori vă e dor de patul puștii, nemerul-cilor?!

Tipetele și ordinele se întredăiau. Intunericul era sfișiat sistematic de lumina lanternelor aprinse de poliștii... Un copil începu să plîngă speriat.

— Potoliți copilul ăla, că de nu îl potolesc eu cu patul puștii de nu mai scințește pe lumea asta!

— O șoptă să nu se audă! Cine lese un milimetru de sub acoperșul barăcii nu mai apucă ziua de mine. Va fi împuşcat fără somație.

Ne-am ghemuit toți pe geamantane. Străteam ca împietriți. Descumpăniți și dez-nădăjduți. Cu libertatea călcată în picioare.

Am descris și viața ghetoului din Cluj cu tragediile și umilintele ei, cu luzoriile ei nădejdi că totul se va termina cu bine, nădejdi brutal spulberate în însoțita dimineață de 3 mai.

„Ghetoul s-a trezit în zorii zilei într-o agitație nemaipomenită. Fierbea ca un cazan gata să explodeze. Vestea s-a răspîndit ca fulgerul: „Ultimele trei rînduri de barăci sînt încercuite de poliștii. Nimeni nu se poate apropia”.

Încercuții își împachetau lucrurile cu febrilitate. Peste cîteva ore, cei trei mii de oameni din ultimele rînduri de barăci erau încolonați pe limba de lărbă de la marginea ghetoului. Ceilalți cincisprezece mii stăteau în spatele cordonului de poliști și priveau cu disperare la coloana de oameni care aproape se prăbușeau sub povara bagajelor. Fiecărui i s-a dat voie să ia din avutul agonist într-o viață de om atît cît putea să ducă în spate pînă la gară.

Din spatele poliștilor un tînr își striga disperat tubita aflată în coloană. Zădărnici. Alături de el și împreună cu el, strigau și își agitau mîinile, batistele, pă-

lărrile, mîi de oameni. Voia intrîng ghetoul. Vacarmul luase asemenea proporții încît nici cei care reușeau să se scuturau nu-și puteau vorbi.

— Peste o jumătate de oră pornesc vagoar!

Nimeni nu știa de unde a venit această informație, dar ea s-a răspîndit în cîteva clipe. Vinzoleala oamenilor a luat proporții înspăimîntătoare. Strigătele se auzeau cu plînsurile dez-nădăjduite, jale de rugăciune se întredăiau cu țipete terroce.

Așa a început calvarul celor din Cluj spre Auschwitz. Așa a început depărtarea în acea ireală de neagră și ireală cumplită primăvară de acum treizeci de ani.

Cu cei de-al cincilea transport a fost deportată și familia mea.

Vagoanele erau lăcătuite. Căpitanii de la ușă ofereau singura posibilitate de a fi ne o legătură, fie ea cît de vagă, cu lumea exterioară... În vagonul nostru așteptam patruzeci și doi. Avem noroc... În vagoane sînt cîte șaiszeci și chiar șaptezeci de oameni. Trenul numără cincizeci de vagoane. Locomotiva goneste de trei și de trei nopți, ducînd spre un loc necunoscut peste trei mii de oameni. Vagoanele sînt lăcătuite, nu există nici o comunicare între aceste închisori pe roți. E de presupus însă că toți călătorii sînt stăpîniți de aceeași groază, ca și cei din vagonul nostru. Dacă ni s-ar spune un singur cuvînt despre soarta ce ne așteaptă, gușă am fi mai liniștiți, am încerca să ne consolăm unii pe alții, să ne încurajăm, asigurăm că aceasta este însă cumplită, îngrozitoare.

În vagon aproape că nu te poți mișca. Stăm ghemuiți și strîngi unul în altul. Cu noi se află tot avutul care a putut fi salvat. Geamantane pline cu îmbrăcăminte, saci cu veselă, perne și plapume, pachete cu mâncare, diverse lucruri de posesibilitate — toate îngrămădite de-avalma. Nu se mai știe care al cui e. Copiii plîng. Unii e bolnav, altuia îi e sete, al treilea se speriat, al patrulea vrea cu tot dinadîm să se joace pe-afară. Nu știe și doar-ar ar-ar putea înțelege că pentru el jumul s-a isprăvit pentru totdauna”.

Cea mai cumplită a fost cea de-a patra

Drama „ghetoului model“ Oradea

(Urmare din pag. V-a)

copii vor fi făcuți zob!“. Sau, știu și eu, un text asemănător... Dar lipsește. Horthyștii au greșit.

Adevărul este că atunci, în dimineața aceea de mai 1944 lipsa acestei fraze mi-a scăpat cu desăvîrșire, căci eram covîșit de gîndul la casa și de spaima pricinuită de el. N-aveam decît să schimb un singur cuvînt — „Oradea“ — înlocuindu-l prin „Tîrgu Mureș“, ca să fiu pe deplin lămurit. Dar eu nu credeam! Nu voiam să cred...

Mi-amintesc clar de acele zile. Împrejmuirea ghetoului nu era încă terminată. „Douăzeci de oameni, la mine! răcni sergentul Dunki Béla. Nu s-aude? Douăzeci de oameni la mine!”. Ieșirăm din front. Coloană de mars. Direcția: un depozit de cherestea de la marginea orașului. Curte goală, magazii goale. Totuși, cu chiu cu vai — reușirăm să adunăm scînduri pentru împrejmuirea ghetoului. Și tot pe evrei îi siliră să completeze cu scîndurile aduse de noi, gardul ghetoului, înalt de doi metri.

„Pot să aduc la cunoștință cu mîndrie populației creștine a orașului — spunea Gyapay László în declarația dată presei a doua zi — că lucrările împrejmuirii ghetoului cu gard se apropie de sfîrșit. Cherestea necesară am procurat-o cu mari sacrificii (!!! n.a.) parte ca material nou, parte prin demolarea tuturor gardurilor de la casele aflate pe teritoriul ghetoului. Acolo unde evreii au fost încartiruiți doar în casele de pe o singură parte a străzii, ferestrele dinspre stradă s-au bătut în scînduri. Prin aceasta îi putem izola total pe evrei de societatea creștină. Evreii nu pot părăsi nicidecum ghetoul; pot să dau asigurări în această privință, deoarece poliția va veghea cu strîcnie. Am avut de asemenea grijă ca, în interiorul ghetoului, evreii să poată duce o viață normală...” (Magyar Lapok, Oradea).

„Viața normală din interiorul ghetoului“ era menită s-o asigure și detașamentul special pentru depistat „aurul evreiesc“. Era echipa așa-numiților căutători de comori (jandarmi de elită), iar membrii săi lucrau în primul rînd pe cont propriu. Metode? Clasice: bătaia, schinguirea, strînsoarea în funii, curentarea,

smulgerea unghiilor, bătaia la tălpi cu bastonul de cauciuc... Sute de bărbați, femei și copii erau interogați zilnic, în felul acesta, în pivnițele fostei fabrici Dreher. Cine rezista, rezista; cine nu — murea.

Echipa aceasta a „produs“, într-o singură săptămîină, aproximativ 130 de morți. Nu, într-adevăr nu e mult în comparație cu atîtea milioane de cadavre. Însă, pentru noi, evreii din Oradea, era o știre înspăimîntătoare.

Senia de schingiuiri de la „Dreher“ a declanșat marea dramă a ghetoului de la Oradea: sinuciderea în masă a medicilor. Începutul l-a făcut Osvát René. La 21 mai, dimineața la ora 6, după două zile de neomenoasă tortură, i-a spus vecinului său: „Spuneți-i nevastă-mi Elza, că eu m-am dus.” Oamenii credeau că halucinează. Osvát ingheși otrăvit. În zece minute era mort.

În aceeași zi s-au sinucis dr. Stolz Gyula, internistul dr. Erdős Adolf, dermatologul dr. Molnár Leo și soția sa, urmîndu-i apoi în moarte dr. Szőke Lajos, dr. Schwartz Sándor și soția. Să continui? Destul! Cel puțin pentru moment, căci seria sinuciderilor intelectualilor deportați din ghetou de la Oradea continuă în Birkenau. Atît așa mai vrea să adaug la acest capitol că atunci cînd vestea acestor sinucideri a ajuns pînă la noi, în cazarma din strada Rulikovszky, s-au înfiripat primele planuri de evadare. Peste cîteva zile din detașamentul nostru au evadat 4 oameni ajutați fiind de unii lucrători din Consulatul român din Oradea.

Documentele din arhivă spun că la 10 mai 1944 s-a terminat internarea în ghetou a evreilor aduși din împrejurimile Oradei. Aproape cinci mii de bărbați, femei și copii din satele plaselor Sălărd, Marghita, Valea lui Mihai, Săcuieni și Aleșd au fost transportați cu căruțele în ghetoul de la Oradea. Planul odios a fost îndeplinit întocmai.

În aceeași zi, comanda ghetoului trece în mîna căpitanului de jandarmi Garay István. Conform raportului său, ghetoul avea 19.237 locuitori, plus cei din provincie.

A doua zi dimineața, locotenent-colonelul de jandarmi Péterffy, însoțit de prefectul Rajnay și de ajutorul de primar

Gyapay, a procedat oficial la investirea noului comandant — și anume în cadrul unei festivități militare.

În acea dimineață de mai s-au rostit cuvintele devenite de-a dreptul faimoase: „Ordin ca de azi înainte în ghetoul din Oradea să fie o liniste de mormînt. Nici o mișcare! Ați înțeles?”.

Deci, la 10 mai 1944, sub cerul albastru al Oradei, 24.000 de ființe omenești au primit ordin să fie muți asemenea animalelor, nemîșcați ca obiectele, să se irosească nedoma fumului în crugul văzduhurilor. Fie-mi îngădui să transcriu aici cîteva fragmente din „Regulamentul“ ghetoului din Oradea: „În general: 1. „Ghetoul“ este păzit de jandarmi. Jandarmii vor împuşca (sublinierea le aparține) pe oricine încearcă să părăsească ghetoul sub orice motiv. 2. Din ghetou au voie să iasă numai evreii care primesc ordin în consecință, prin intermediul jandarmilor de serviciu în ghetou. Ieșirea se face numai prin partea dinspre strada Zărda, cu însoțitor jandarm și după controlul efectuat de pichetul de jandarmi existent acolo. 3. Contactul cu lumea din afară se suspendă integral!”.

În după amiaza zilei de 27 mai a sosit în grădina Rhédey — manevrată de o mică locomotivă Diesel — prima garnitură de vagoane goale destinată deportărilor. În ziua aceea, eu și prietenul meu Kohányi László (mort mai tîrziu printre ceilalți martiri) fuseserăm repartizați „la grădina“, am făcut „lună“ curtea dinspre grădina Rhédey a școlii de ofițeri. „Lună“, căci așa suna odinul. Kohányi László — elev și prieten al doctorului Teofil Vescan, și unul dintre cei mai dotați matematicieni și fizicieni ai generației tinere din Cluj — și-a dat seama instantaneu de rostul trenului: „Se evacuează ghetoul! Oare unde îl duc? Te pomenești că... peste graniță!?”. Dacă nu mă înșală memoria, numărăram atunci cincizeci de vagoane. Pe fiecare se însemnasera cu cretă numerele de ordine. Erau vagoane germane și ungurești; capacitatea: șase cai sau patruzeci de oameni. Patruzeci de oameni, dar șaptezeci de evrei, ba în unele au fost inghesuiți chiar și cîte nouăzeci.

De fiecare vagon răspundeau cîte cinci jandarmi, și unul sau doi soldați SS pentru întregul transport.

De imbarcare răspundea dr. Petry Gyula, notar regal din Oradea, căpitan de jandarmi în rezervă: zilnic, el dădea

semnalul de plecare pentru 2.500 de oameni.

— Apă! Apă! Apă! — Amintiresc strigătele de ajutor nu mă va părăsi niciodată.

Mii de curioși se adunaseră în preajma grădinii Rhédey.

Atît a fost: cîteva femei care plînguseră, cîteva frunți plecate, multă-mulț curiozitate și mult mai multă curiozitate omenească. Doar mai tîrziu am aflat că fusese și altceva: oameni tînuți prin ascuțitorii, evadări organizate, abnegație individuală, rezistență dirză. Cele mai multe dintre aceste acțiuni erau puse la cale de forțele de stînga. Dar inițiativa individuală și umanismul ireductibil al individului au fost de asemenea prezente în datorie în acele zile grele de la Oradea.

Orice lucru, orice eveniment, este identic cu sine însuși. N-au existat nici mîșcări, două călătorii identice spre Auschwitz. Pe toate nu le pot descrie. Nici măcar una singură. Voi nota aici doar rezultatele. Căci aceasta este datoria supraviețuitorilor. A noastră, care alcătuim singura negare posibilă a ceea ce a fost totuși ca putință. Din cei 24.000 de deportați la ghetoului orădean s-au stins 87 la sîm-

Intrarea în lagărul de la Auschwitz

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

AMINTIRI DIN CASA MORTII

Cei puțini, care au supraviețuit, povestesc

OTA KRAUS (deținutul cu numărul 73 046)
și ERICH KULKA (numărul 73 043):

„În iunie 1944 s-a construit o linie de cale ferată de la gara Auschwitz la Birkenau.

Fuseșe trasă prin intrarea principală a lagărului și, trecind printre sectoarele B I și B II, ducea până în fața crematoriilor nr. I și II.

Această cale ferată s-a construit și în noaptea, în ritmul de muncă cel mai intens pe care l-am văzut la Birkenau. După această lucrare, multă lume a rămas sleită de puteri, ceea ce însemna gazarea.

Calea ferată se termina cu o rampă cu trei linii, astfel încât mai multe trenuri puteau să-și descarce deodată victimele. La această rampă nouă, trierea putea fi văzută de toți deținuții din lagărele pentru bărbați și femei.

În acea perioadă, datorită transporturilor din Ungaria, activitatea a atins la Birkenau punctul ei culminant. Trenurile stăteau înșirate de la crematoriile din Birkenau până la Auschwitz. În 24 de ore au fost descărcate, triate și gazați oamenii sosiți cu 14 transporturi, adică vreo 20.000 de inși.

Toate acestea s-au desfășurat în condiții groaznice. Datorită căldurii toride din vremea aceea, oamenii mureau de sete, deoarece fuseseră înghesuți cite 80 într-un vagon și călătoriască cel puțin patru zile fără apă și mâncare. Mulți și-au pierdut mințile.

MEDICUL MIKLOS NYISZLI, din ORADEA:

„La rampă se aude șuieratul locomotivei. E dimineață de tot. De la fereastra mea văd vagon, unde tocmai se oprește o garnitură lungă de tren; peste câteva minute ușile vagoanelor se deschid și afară năvălesc oamenii. Selecționarea și gruparea nu durează nici o jumătate de oră. Oamenii adunați în partea stângă pornesc în pas domol la drum.

În camera mea pătrund strigăte de comandă și zgomet de pași grăbiți. Zgomotul provine din sala cazanelor crematoriului; se fac pregătiri pentru primirea transportului. Aud duduțul motoarelor; se pun în mișcare uriașele ventilatoare care ațită focul în cazane pentru a se atinge temperatura necesară. Sînt în funcțiune 15 asemenea ventilatoare, la fiecare cuptor cite unul. În sala cuptoarelor, lungă de circa 30 m, cuptoarele, din cărămidă roșie, sînt construite fiecare separat direct în zid; ușile masive de fontă ale cuptoarelor se înșirue de-a lungul pereților.

Cei din convoi merg cu pași mărunți, istovii. Copiii se țin moțind de fustele femeilor. Cei mai mici sînt duși în brațe sau în cărucioare. Gardienii SS care conduc convoiul rămîn dincoace de poartă; potrivit unei inscripții afixate pe poartă, intrarea străinilor și a membrilor SS-ului este interzisă.

În curte se văd guri de apă pentru furtunurile de stropit peluzele. Într-o clipă, nefericiții le descoperă, scot diferite vase, rîndurile se rup și oamenii încearcă, împingîndu-se unul pe altul, să și le umple. Nu e de mirare că sînt atît de nerăbdători: de vreo 5 zile n-au băut aproape deloc. Iar ceea ce căpătau era apă proastă care nu le putea setea.

Încăperea în care s-a oprit convoiul este lungă de vreo 200 de metri, vîrăuită și puternic luminată. În mijlocul încăperii se află un șir de stîlpi, iar în jurul lor și de-a lungul pereților sînt bănci. Deasupra băncilor se află un rînd de cuiere numerotate. Numeroase inscripții în toate limbile atrag atenția ca îmbrăcămîntea și încălțămîntea să fie legate și atîrnate în cuiere și ca numărul cuierului să fie bine reținut pentru ca la întoarcerea de la baie să nu se producă învîlmăseală. Adevărată ordine nemțească, își spun oamenii. Și au dreptate, căci e într-adevăr în interesul ordinii: să nu se amestece miile de perechi de încălțăminte de piele așteptată în cel de-al treilea Reich. Aceiași lucru este valabil și pentru îmbrăcămînt.

În încăperea sînt vreo 2.000 de oameni: bărbați, femei și copii. Întră SS-iștii și ordonă: „Toată lumea să se dezbrace complet! Pentru executarea ordinului se dau 10 minute!” Bătrînii, buncii și bunice, soții și copiii se îngrozesc. Femeile și fetele privesc în jur rusinate. Poate că nu au înțeles bine ordinul dat în limba germană? Ordinul este însă repetat. Vocea este nerăbdătoare, aproape amenințătoare.

Oamenii sînt cuprinși de o presimțire rea, se indignează, dar pînă la sfîrșit își dau seama că față de ei SS-iștii își pot permite orice și încep să se dezbrace încet. Cei bătrîni, paralizați și alienați mental sînt ajutați să se dezbrace de către grupe de Sonderkommando afectate acestui scop. În 10 minute sînt toți goi, îmbrăcămîntea este atîrnată în cuiere și încălțămîntea legată. Iar numerele cuierelor sînt memorate cu grijă...

SS-iștii își croiesc drum prin mulțime spre ușile de stejar din fundul sălii și le deschid. Mulțimea intră în încăperea învecinată, de asemenea bine iluminată. Această încăperea este la fel de mare ca cea în care s-au dezbrăcat, însă aici nu există nici bănci, nici cuiere. În mijlocul încăperii, la o distanță de vreo 30 metri unul de celălalt, sînt niște stîlpi care leagă podeaua de beton cu plafonul. Nu sînt însă stîlpi compacti, ci niște tevi de tablă pătrate, ai căror pereți au numeroase orificii, astfel încît dau impresia unor gratii.

Toată lumea a ajuns în încăperea. Se aude comanda: „SS-iști și Sonderkommando-ului să părăsească încăperea!” Ordinul se execută. În fața ușilor se controlează dacă într-adevăr sînt prezenți toți cei care trebuie să părăsească încăperea. Ușile se închid, lumina se stinge pe dinafară...

În această clipă sosește o mașină cu semnul Crucii Roșii. Din ea coboară un ofițer SS și un subofițer sanitar, care duce patru cutii de tîniche de culoare verde. Ambii se urcă pe o moviță ce se înalță în mijlocul ierbei, de unde răsăr din pămînt niște coșuri joase de beton. Cei doi își pun măștile de gaze. Ridică capul coșului de beton, desface prima cutie și aruncă conținutul, niște cristale de culoare violetă, de mărimea fasolei, pe gaura coșului. Sînt cristale de „Cyclon” care, deîndată ce vin în contact cu aerul, degajă un gaz. Prin coș, cristalele alunecă în stîlpii de tablă din încăperea. Cristalele cad, iar gazul iese imediat prin orificiile dese și în citeva clipe se răspîndește în încăperea înțesată de oameni.

NORA DIAMANTSTEIN, din Cluj:

„În 1944, pe la sfîrșitul lui iunie, după sosirea noastră, au sosit atît de multe transporturi încît Sonderkommando-ul a primit ordine speciale: nenumărate deținuți învinovați de sabotaj, copii părăsiți, despărțiți de părinți la intrarea în lagăr, au fost arși de viu în șanțul din dosul crematoriului, fiind azvîrliți în flăcări ca niște butuci de lemn. Oamenii care săvîșeau această operație erau atît de obișnuiți și atît de obosiți, încît se mișcau ca niște automate, mai nepăsători ca cea mai nepăsătoare flără. Ai fi zis că sînt mașini, nu oameni. Nici iadul n-ar putea oferi un asemenea spectacol. Dovadă: foarte multe victime incapabile de a mai suporta și de a mai aștepta să le vie rîndul, se azvîrleau singure în foc.”

„Aufstehen! Ridicați-vă în picioare!”

SIMON MAGDA din Oradea:

Încerc să mă ridic, dar mă prăbușesc la loc. Mi-a amorțit piciorul din genunchi. Și alte două pățesc la fel. Ne ridicăm cu greutate. Picioarele, toalele sînt pline de noroi, frigul ne-a pătruns pînă-n oase. Iar inimile ne sînt grele ca plumbul, deși pericolul imediat a trecut. Căci ne-au amenințat că vor scoate din rînduri la împlinire o sută de deținuți și le vor împușca în fața ochilor noștri. Cînd amenințarea a zburat de pe buzele subțiri ale contesei, n-am simțit nimic deosebit. Deși eram aici numai de o zi, nu mai eram atașată vieții, unei astfel de vieți. De cînd am pus piciorul pe pămîntul blestemat al Auschwitz-ului, mă arde fără încetare rușinea. Rușine pentru condiția mea de om, pentru secolul al douăzecilea și pentru Europa atît de mîndră de cultura ei.

sicrie într-o groapă descoperită... Treșărim abia la auzul cuvinelor speriate ale unui băiețas:

— Mamă, de ce-i atîta fum aici?

Ca la comandă ne întorcem cu toții privirile în direcția pe care băiețușul o arată cu mîna. Abia acum constatăm cu groază că în fața noastră, cit vezi cu ochii, peste tot, sînt numai garduri de sîrmă ghîmpată, barăci și turnuri de pază. Între barăci mișună zeci de mii de oameni, îmbrăcați toți în haine vîrgate, iar deasupra lor plutește un fum negru înecăcios. Plutește în uriașe rotocoale cenușii, negre sumbre, apăsîndu-ne sufletele, prestînd ceva groaznic, înspăimîntător... Am ajuns la Birkenau-Auschwitz... Trăim ultimele clipe împreună... părinți și copii... frați și surori...”

Da. Am scris despre întreg calvarul deportărilor sperînd să-mi micșorez povara amintirilor. Dar n-am reușit. Am hotărît atunci să revăd, ca om liber Auschwitzul.

„Am simțit dorința și nevoia arzătoare să văd cu ochii mei că cuptoarele crematoriilor au devenit piese de muzeu, că turnurile de pază din colțul fiecărui lagăr de la Birkenau sînt goale, că pe platurile pietruite pe care se făceau Apell-urile și selecționările pentru camerele de gazare a năpădit iarba... că sîrmele ghîmpate aducătoare de moarte prin curentul de înaltă tensiune pe care-l transportau, acum atîrnă moarte, ruginite, pe stîlpii de beton”.

Am fost și le-am văzut toate acestea în cea de-a treisprezecea primăvară de la eliberare. Și am văzut acolo, la Birkenau, cu ochii mei și spînzurătoarea sub care a atîrnat, din voința popoarelor, Rudolf Höss, unul din comandanții lagărului Birkenau-Auschwitz.

Multe imagini și multe fapte m-au liniștit și mă linișesc încă niciodată nu se va mai repeta barbaria anilor naștiți. Dar totemii în numele acestei certitudini sînt, știu, că sînt dator, că sîntem dator, să nu uităm acea ireală de neagră și ireală de cumplită primăvară de acum treizeci de ani...

LUSTIG OLIVER

foștul Häftling nr. 112398

descoperirăm în colț un copil de 5-6 ani. Băiețuțul viu și nevătămat ne privea sfîșios. Îl ascuseseră părinții. Primul își veni în fire Kohanyi Laci, stînd în așa fel încît să acopere copilul chiric pe dosul-mea — să nu-l zărească paza. „Cărți, puțești repede cărți în fața lui!” — sușoți el. Îl pitirăm din nou după cărți. Kohanyi Laci îi dădu apă.

Seara țînurăm un sfat. Ce facem cu copilul? Trebuie salvat! Trebuie ținut ascuns, cit mai mult timp ascuns, pînă va putea fi scos în taină de acolo și trimis într-un loc sigur.

A doua zi îi duserăm de mîncare. Și continuăm să-l baricadăm cu cărțile; am fi vrut să fie într-o inexpugnabilă cazemată de beton armat...

A treia zi, copilul dispăruse. Zidul de cărți era intact, ascunzătoarea perfectă. Fusesse ajutat să fugă? Îl arestaseră? Fugise singur? Sau își luase zborul, ca ingerii?

„Într-o pivniță zidită din foștul ghetou de la Oradea, au fost descoperiți 15 evrei — scrisse ziarul *Ellenzék* din Cluj, la 1.VII.1944. În cursul lucrărilor de inventariere, desfășurate pe teritoriul ghetoului evacuat, poliția a găsit 15 evrei în pivnița zidită a unei case din strada Zsigmond. După cum se știe, cu citeva săptămîni în urmă au fost depistați, tot într-o pivniță, alți 45 evrei acunși acolo. Cei descoperiți acum au mărturisit că s-au ascuns pentru a nu fi transportați în altă parte și că au zidit ei înșiși intrarea, lăsînd doar o breșă îngustă, înspre stradă. Săptămîni în șir s-au hrănit cu biscuiți. Poliția a început interogatoriile amănunțite.”

Și, în sfîrșit, un înflorător document de ordin financiar: *Gubernul horthyst maghiar storna cite 1200 pengo pe cap de deportat pentru transportul și hrana lor* (Arhiva). Și în aceeași ordine de idei iată un fragment din depoziția lui Eichmann: „Dacă nu mă înșeală memoria, guvernul lui Horthy plătea 5.000 de mărci pentru deportarea unui evreu.” (!)

Nu! N-am calculat suma încasată de statul hitlerist pentru deportarea ghetoului din Oradea — „cel mai reprezentativ” dintre toate. Doar știu atîta că ei nu mai sînt și că Paul Eluard a atras atenția lumii întregi: „Dacă strigătul lor va sîrni un ecou vesnic în noi, cei care am supraviețuit, sîntem pierduți!”

noaptea, cînd trenul a început să străbătă pădurile Poloniei și cînd cei mai vîrstnici din vagon, cunoscînd din auzite masacrele săvîșite aici de hitlerişti, au început să fie cuprinși de o teamă paralizantă care bruse s-a transformat în panică.

„A fost o noapte groaznică. Neagră și întunecoasă cum e însuși fascismul. Dacă hitlerismul n-ar fi făcut nimic altceva decît să fi provocat această noapte de groază pentru cei patruzeci și doi de oameni din vagonul nostru, copii și bătrîni nevinoși, tineri și vîrstnici, dornici de viață, încă ar fi suficient ca omenirea să urască de moarte fascismul. Dar locomotiva trăgea după ea în acea noapte nu un vagon, ci peste cincizeci de vagoane, ducînd nu patruzeci și doi, ci peste trei mii de oameni care se zăbeau cu dispreț în ghearele spaimii și groazei. În anii negri ai hitlerismului nu un singur tren a străbătut drumul spre Auschwitz, ci sute și mii de trenuri au gonit din toate colțurile Europei spre acest lagăr blestemat, ducînd nu mii, ci sute de mii, milioane de oameni spre moarte. După unii, patru milioane. După alții, cinci milioane. Ce act de acuzare mai teribil poate fi ridicat împotriva hitlerismului decît faptul că stabilirea numărului celor asatinați într-un singur Vernichtungslager se poate face NUMAI CU APROXIMAȚIE DE UN MILION DE VIEȚI OMENEȘTI!

Dar imaginea sumbră a miilor de trenuri cu vagoane lăcătuite, pornind din Franța și Grecia, din Germania și Ungaria, din Italia și Olanda și gonind toate, zi și noapte, peste ape și văi, prin păduri și peste munți, spre a se opri la citeva sute de metri în fața crematoriilor din Birkenau-Auschwitz este numai una din ororile nazismului!”

În zorii celei de-a cincea zi trenul și-a încetinit brusc viteza. Un șuierat prelung, lugubru și trenul s-a oprit definitiv.

— Heraus, schnell... ales dort lassen!

„Am coborît cu toții. Lucrurile au rămas în vagon. Totul a rămas acolo. Și hainele, și cărțile, și jucăriile copiilor, și albumele cu fotografii, și pîinea pe care n-am mai împărțit-o. Nu ne puteam mișca de lingă vagon. Stăteam lingă ușă și priveam la lucrurile lăsate acolo, ca la niște

Două mii șapte sute (!!!) de minori — deci copii — din Oradea au ajuns la Auschwitz. Două mii de femei au murit cu ocazia selecției, căci nu se putuseră despărți de copiii lor. „Cu toate că noi strigam mereu: Lăsați copiii! Trebuie să trăiți. Nu l-au lăsat. Mergetele le-a trimis pe toate la gazare.” (Din depoziția deportației varșoviene Maria Kozłowska). „Copiii sub opt ani au fost azvîrliți în „șanțurile vesnice arzătoare” de la Birkenau: erau arși de viu. Deportatii din nordul Transilvaniei soseau în valori atît de dese, încît Sonderkommando-ul nu mai prididea cu lucrul la crematoriul. S-au mărit și efectivele de serviciu de la „șanțurile vesnice arzătoare”, în care au fost azvîrliți mai ales copiii. Deportatii puși să efectueze masacrele începeau în 5-10 zile.” (Din declarația doctorului R. Epstein).

Eu nu vreau să vorbesc însă decît despre un singur copil. După evacuarea ghetoului, au rămas la Oradea doar două companii de muncă. Iar faptul că au rămas, i se datorează (și i-l datorăm) în mare parte ultimului comandant al garnizoanei Oradea, care nu i-a extrădat nici jandarmilor și nici trupelor hitleriste pe acești patru sute de bărbați și tineri abia trecuți de vîrsta copilăriei.

La două sau trei zile după evacuarea ghetoului, ne-au trimis să-l demolăm, să cărăm gardul desfacut, să depozităm lucrurile rămase.

Niciodată n-am mai entreierat cimitir ca acesta.

Nicăieri nu m-a învăluit o asemenea neomenescă tăcere — decît poate doar în vecinătatea cuptoarelor crematoriului de la Mauthausen.

Asemenea cutremur lăuntric n-am trăit decît în dimineața împușcăturilor în ceață: a fost uciș atunci tata. Cu douăsprezece ore înainte de eliberare.

„Cutreieram năcuți străzile, pietele, încăperile ghetoului pustiu. Trebuia să-l transformăm într-un imens depozit de mărfuri.

Ferestrele. Doamne, ferestrele! Amințirea lor mă fulgeră brusc în clipa acesă. Pe aceste ferestre, văduvite de lumină, își încrustaseră numele ca să rămînă măcar atîta dintr-inșiși la Oradea: Imre, Iános, Ágnes, Iózsef, Mózes, Attila, István, Ráchel...”

Sortam cărțile, vrafuri-vrafuri. O mie, zece mii de cărți. „Poporul scrisului”. Iar într-o cameră cit o sală de bal, dărîmînd al treilea sau al patrulea zid de cărți.

VIZITA ÎN ȚĂRILE SCANDINAVIEI A EMINENȚEI SALE D. ȘEF RABIN ȘI A D-NEI DR. ROSEN

După cum am anunțat în numărul trecut al revistei noastre, comunitățile evreiești din Țările Scandinaviei au adresat o invitație Eminenței Sale d-lui Șef Rabin dr. Moses Rosen, rugându-l să rostească o serie de prelegeri.

Dind curse acestei invitații d. Șef Rabin și d-na dr. Rosen au plecat la 6 mai 1974. La aeroportul din Stockholm ei au fost întâmpinați de o delegație în frunte cu Șef Rabinul evreilor din Suedia d. Mar- ton Narrow și președintele comunității evreiești din Stockholm, d. Niessel.

A doua zi Eminența Sa a avut o întâlnire cu tineretul evreiesc, cu cursanții „Bnei Akiva”, robind o prelegere cu tema „Școala de la lavne a salvat iudaismul”.

La 8 mai d-na și d. Șef Rabin au sosit la Helsinki. Ei au fost întâmpinați cu multă căldură de membrii comunității evreiești din Capitala Finlandei, dintre care unii își aminteau încă Derașa, discursul pronunțat de Eminența Sa la sinagoga lor, acum 19 ani, când ca membru al delegației române la Adunarea Mondială a Păcii, a fost și oaspetele comunității din Helsinki.

Președintele comunității, J. Matzkin și Rabinul Lanxner au salutat cu respect și dragoste pe d. Șef Rabin care a vorbit apoi despre: „Mitt-Neshika מִיְתְּ נֶשְׁחָהּ” moartea prin sărut, dispariția prin asimilare”.

Intrebările care au urmat prelegerii, au dovedit un viu interes pentru viața comunității evreiești din România. D. Șef Rabin a răspuns la întrebările puse iar publicul a aclamat libertatea religioasă și egalitatea în drepturi de care se bucură populația evreiască din țara noastră. Acest lucru s-a întâmplat de altfel cu regularitate la toate adunările publice la care a participat Eminența Sa.

La 9 mai 1974 Eminența Sa a vorbit la Turku (Finlanda) despre „Comunități

mici — răspunderi mari”. Era în seara de Lag Baomer iar o fericită coincidență a vrut ca vizitind sinagoga d. Șef Rabin să constate că ea a fost inaugurată în ziua de Lag Baomer a anului 5672 (1912). Se implineau deci în acea seară 62 de ani de la ființarea acestui lăcaș sfânt ceea ce a dat prilejul d-lui Șef Rabin de a sublinia afit printr-un serviciu religios special, cit și în cuvintarea rostită, evenimentul prăznuit.

D. I. Hazan, președintele comunității a rostit un vibrant omagiu la adresa conducătorului obștei evreiești din România. Simbătă 10 mai 1974 d. Șef Rabin a acceptat invitația conducerii sinagogii „Adat-Iesurun” și a rostit, în cadrul serviciului religios, o Derașa despre: Sefira; o filozofie a număratorilor; concepția iudaică despre lume și despre viață.

În aceeași zi, d. Fritz Hollender, președintele Consiliului European al comunităților evreiești a oferit o masă în cinstea oaspeților. D-na și elogiul marile merite ale Eminenței Sale și a subliniat cinstirea ce o resimt comunitățile evreiești din Scandinavia prin această vizită. În cadrul răspunsului dat d. Șef Rabin a vorbit despre: מְדִינָה — יְרוּשָׁה Puterea cuvintului — explicația supraviețuirii iudaice”.

D. Șef Rabin a rostit un emoționant omagiu memoriei aceuia care a fost dr. Kurt Wilhelm ז"ל fostul Șef Rabin al Suedia și a scos în evidență însemnătatea vizitei pe care acesta a făcut-o comunității evreiești din România în februarie 1956. Această vizită a constituit o piatră de hotar în relațiile noastre cu celelalte comunități evreiești.

D. dr. Rosen a evocat apoi momente impresionante din decursul vizitei pe care acesta împreună cu soția sa au făcut-o, acum 18 ani, comunității evreiești din Stockholm.

În aceeași seară d-na și d. Niessel,

președintele comunității evreilor din Stockholm, au oferit o recepție în cinstea Eminenței Sale și a d-nei dr. Rosen. Au participat conducătorii comunității și a diferitelor organizații evreiești din Suedia.

Duminică 12 mai d. Șef Rabin a rostit, în fața unui numeros auditoriu, prelegerea: „Vespasian și Hadrian: extermizarea fizică sau spirituală”. La această manifestare au sosit evrei veniți din diferite culturi ale Suediei în număr de câteva sute, ce au fost doritori să asculte prelegerea. Șef Rabinul M. Narrow a rostit cuvintul introductiv. D-na a scos în evidență prestigiul de care se bucură d. dr. Moses Rosen și motivele pentru care este socotit azi ca una din figurile proeminente ale iudaismului mondial.

La 13 mai d. Șef Rabin și d-na dr. Rosen au fost oaspeții comunității evreilor din orașul Göteborg. D-na Tanuka, președinta comunității, și toți membrii obștei au primit cu respect și cordialitate pe oaspeți. D. Șef Rabin a vorbit despre: „Schwer zu zan a id.”

În ziua de 14 mai d. Șef Rabin și d-na au fost oaspeții comunității evreiești din Oslo. D. Herman Kahan, unul din distinși fruntași ai acestei obști, originar din Sighet, a ținut să fie d-na acel care să salute pe d. Șef Rabin. Eminența Sa a vorbit despre: פְּרִיטוּת וְשִׁלוּם Pace Israelului, pace lumii”. În lumina capitolului biblic din săptămâna respectivă, a analizat conceptul păcii și a abordat problemele actualității iudaice în contextul general al umanității.

D-na și d. Herman Kahan au oferit o recepție în cinstea oaspeților care a decurs într-o atmosferă de căldă cordialitate.

La 16 mai cea mai nordică obște evreiască din lume, cea din orașul norvegian Trondheim a avut cinstea de a primi vizita d-lui Șef Rabin și a d-nei dr. Rosen. D. Iacob Komissar a salutat pe oaspet. D. Șef Rabin a conferențiat aici despre „Cele două drepturi: cel de a fi la fel ca toți ceilalți și cel de a fi altfel ca ceilalți”. Evocând lupta pe care evrei

au dus-o în sec. XIX și XX pentru emancipare, pentru egalitate în drepturi, ca și pentru a-și păstra specificul, deosebirea de ceilalți și astfel a nu se asimila, d. Șef Rabin a subliniat că această din urmă problemă se pune cu mare acuitate la comunitățile mici și izolate.

La 17 mai d. Șef Rabin și d-na dr. Rosen au sosit la Copenhaga. La aeroport au fost salutați de o delegație a comunității evreiești în frunte cu d. Șef Rabin al Danemarcei d. Bent Melchior.

În cadrul serviciului religios din dimineața zilei de Șabat (18 mai) d. Șef Rabin Melchior a adresat un călduros cuvint de bun venit oaspetelui. Referindu-se la comentariul lui Rași la primul verset al pericopului וְיָשַׁב מִן הַיָּם דְּשָׁא a vorbit despre marile strădani ai îndumătorului spiritual al vieții evreiești din România, despre realizările și despre recunoștința și respectul de care se bucură din partea tuturor comunităților evreiești.

Eminența Sa d. dr. Moses Rosen a rostit o Derașa, predică tratând despre un cuvint din capitolul biblic al Săbatalui respectiv: „Dror דָּרוֹר — libertate”. D-na a folosit prilejul spre a exprima un omagiu plin de recunoștință poporului danez, care a respectat întotdeauna libertatea umană, care a dat o splendidă pildă de umanism prin salvarea, în plină noapte fascistă, a tuturor evreilor danezi din ghiarele nazistilor.

Vizita în Scandinavia a d-lui Șef Rabin și a d-nei dr. Rosen s-a încheiat în ziua de 19 mai, prin conferința rostită la Copenhaga, înaintea unui public numeros, despre „Ahdut Israel אֲהֻדִית שְׂרָאֵל — solidaritate iudaică, solidaritate umană”.

Președintele comunității evreiești din acest oraș, d. Levitan, a mulțumit călduros d-lui Șef Rabin pentru prelegerea rostită și a evocat momente din timpul vizitei ce a făcut-o, acum citva timp, la București, când a avut ocazia să vadă unele din importante instituții de cultură și asistență create și conduse de d. Șef Rabin.

stiri

SĂPTĂMINA FRATERNITĂȚII

Societățile pentru colaborarea creștino-iudaică din Republica Federală Germania au orgnizat și în acest an Săptămîna fraternității. Au avut loc manifestări culturale, vizite de expoziții, sinagogi, etc. În Berlinul occidental a avut loc un simpozion pe tema „Decalogul”, la care au participat personalități ale comunității evreiești și ale bisericii.

AGNON ÎN FRANCEZA

În editura Albin Michel a apărut o nouă carte a lui S. J. Agnon, tradusă din ebraică de Ruth Leblanc și André Zaoui. Traducerea franceză poartă titlul „L'hôte de passage”.

PRIETENII LIMBII IDIȘ

În cartierul Whitechapel din Londra a avut loc o reuniune a „Prietenilor limbii idiș”. Scriitorii Nat Rubin și Noah Benkwich au citit poeme și schițe în limba idiș; seara s-a terminat cu liduri evreiești.

CRONICA DIN DRESDA

Adolf Diamant, autorul unei cronici a vieții evreiești din Zwickau, a publicat recent o „Cronică a evreilor din Dresda”. Începuturile vieții evreiești în acest oraș se situează la începutul secolului al XIII-lea. Autorul

narează evenimentele care au urmat expulzării din 1430 și refacerii comunității și a instituțiilor ei. Este de asemenea cuprinsă perioada prigoanei.

CENTRU DE STUDII

Institutul național de limbi și civilizații orientale de pe lângă Universitatea din Paris a creat recent un centru de studii ebraice și iudaice moderne și contemporane. Pentru început se face recensământul lucrărilor privind sectorul iudaic din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Într-o etapă ulterioară, Centrul de documentare va putea comunica informații bibliografice.

STUDIUL DESPRE LIMBA IDIȘ

În editura „Insel Verlag” din Frankfurt a apărut cartea lui Otto Best „Mammeloschen, Idisch — Eine Sprache und Ihre Literatur”, un studiu de istorie și de evoluție a limbii idiș și a folosirii ei în domeniul literaturii.

ISTORIE

La Dortmund (RFG) a apărut sub auspiciile Centrului de cercetări din Rhenania de nord-Westfalia, un studiu întocmit de dr. Elisabeth Nerlich „Din istoria orașului Sohrau”. În secolul trecut a existat aici o comunitate evreiască ce a continuat să descrească, ajungând ca în anul 1925 să numere doar patru familii evreiești. Din faptul că în „Cartea neagră” a institutului Iad Vașem din Ierusalim, printre victimele

holocaustului nu este trecută și comunitatea din Sohrau, se poate trage concluzia că aceasta a încetat să existe încă înainte de perioada prigoanei. În oraș existau două sinagogi, dintre care una a fost distrusă de un incendiu la începutul secolului al XIX-lea și apoi reconstruită și inaugurată festiv în anul 1862.

CONCURS

La festivalul de dramă Brent, primul loc în concurs a fost ocupat de grupul din Londra al Societății evreiești a orbilor. Piesa interpretată a fost „Tobit și ingerul” de James Bride.

UNIUNEA IUDAISTILOR

La Frankfurt pe Main a luat ființă Uniunea iudaistilor din R.F.G. Din uniune fac parte majoritatea profesorilor de iudaistică de la cele trei catedre existente la Berlin, Frankfurt și Köln.

DECES

La Moscova a încetat din viață Moșe Șapiro, reputat filolog, coautorul dicționarului idiș-rus. El a început să lucreze la acest dicționar în anul 1946, ca membru al colectivului de limbă idiș, instituit de Academia de științe din Kiev.

COMEMORARE

Comisia culturală a Congresului mondial evreiesc a organizat o reuniune în memoria poetului de limbă idiș Morris Rosenfeld, de la a cărui moarte s-au împlinit 50 de ani.

COMUNITATEA DIN ROMA

Televiziunea franceză a prezentat o schiță de trei emisiuni consacrate istoriei evreilor din Roma. Printre personalitățile ce au colaborat la această emisiune s-a aflat și șef-rabinul comunității, dr. Eli Toaff.

CONCURS LITERAR

La un concurs literar organizat de Federația comunităților evreiești din Iugoslavia, premiul întâi a fost acordat lui David Albahari din Zumen pentru lucrarea sa „Bunicul meu, cantor la N...”.

În cadrul activității culturale desfășurate sub auspiciile Federației, a avut loc o conferință a profesorului Rafajlo Blam despre „Activitatea culturală și artistică a evreilor în secolele al XIX-lea și al XX-lea pe teritoriul Iugoslaviei”.

CENTENAR LEO BÄCK

Cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la nașterea marelui gînditor Leo Bäck, la biblioteca comunității evreiești din Köln s-a organizat o reuniune consacrată personalității acestuia.

TEATRU EVREIESC

Daniel și Pascale Henigsberg, frate și soră, membri ai „Teatrului evreiesc din Nancy” au înființat în toamna anului trecut un teatru de marionete pentru copii, cu tematică evreiască. Pînă acum, teatrul a dat spectacole la Paris, Lille, Vincen-

nes, Lyon și în alte orașe franceze, bucurîndu-se pretutindeni de succes.

„OCTOMBRIE 43”

În editura Gross Bros. Printing Co din New York, a apărut cartea dr.-lui Aage Bertelsen „Octombrie 43”, despre acțiunea patrioților danezi care au zădărnici planul nazistilor de deportarea a evreilor din această țară. Autorul a făcut parte dintr-un grup de cadre didactice care a contribuit la transportarea a 7000 de evrei din Danemarca în Suedia. Cartea reprezintă un mesaj de curaj și speranță pentru cei ce au trăit această tristă perioadă, ca și pentru cei din generația tinăra.

BIBLIE ELEMENTARA

În editura Kaufmann-Kösel din München a apărut o carte cu istorisiri biblice pentru școlari. Acest volum, reprezentînd prima parte a Bibliei, cuprinde capitolele despre Avraam, Isac și Iacov. Cartea este scrisă într-o limbă simplă, cu ilustrații sugestive.

DECES

A încetat subit din viață Naftali ben Menahem, directorul Institutului bibliografic ebraic din Ierusalim. Născut în Maramureș în 1911, s-a stabilit în Israel în 1935 și s-a ocupat cu scrisul, fiind istoric și corespondent al mai multor periodice. A publicat mai multe cărți de istorie a literaturii ebraice. A colaborat și la revista noastră.

איכה - ווי איז עס מעגלעך געווען?

(90 פון 111 זייט)

פאעטן און פובליציסטן, מוטיקע קעמפער פאר די אידעלע יידישע און הומאניטארע צילן, יידישע פעלדארבעטער פון די מאראמארעשער יישובים, שטעלען זיך און האבן געברויט מיט פול יידיש לעבן. איכה, וויאזוי איז מעגלעך געווען אזוי פיל אכזריות, אזוי פיל ווילדעניש וואס האט זיך אראפגעלאזט אויף זיי אלע?

איכה? ווי איז עס מעגלעך געווען? אונדזער גרויסער משורר, היים נחמן ביאליק באוויינט דיק אין זיין שיר "בעיר ההרנה", אין דער שטיח-שטאט, א פארגאס וואס איז פארגעקן מען ביים אנהויב פון דעם יארהונדערט, וואס אין פארגלייך מיט דעם וואס מיר זענען מוכר היינט זעט עס אויס ווי א קינדערשפיל, רופט ער אויס:

"וגדול הכאב מאוד וגדולה מאוד הכלימה ומה משניהם גדול? אמור אתה, בן אדם!"

און גרויס איז די ווייטיק און גרויס איז די בוש, וועלכע פון זיי איז גרעסער? זאג דו, בן אדם!

יא, דאס ווארט וואס זאל סינטעטיזירן די אומבאגריפענע דראמע, דאס ווארט מיט וועלכן ירמיה האט אנגעהויבן זיינע קינות, דריקט נישט אויס בלוין ווייטיק, נאר אויך בוש. די בוש פון א מין וואס איז געווען אומשטאנד צו געבירן נישט נאר איינע, נישט נאר אונדזער, נישט נאר טיוונט, נאר... וויפיל!... הענקער וואס האבן באשמוצט אזוי שרעקלעך דעם געטלעכן באגריף פון מענטש.

איכה? אויף די חורבות פון דער עיר הקודש האט זיך דער נביא געזעצט און האט אריבערגעזען דאס ארט וואס איז פילירטיק, אויף די חורבות פון דער מענטשלעכקייט זינען מיר, די וואס האבן איבערגעלעבט, וואס יעדער פון אונדז איז א מאדערנער ירמיה אויף אונדזער אופן, או "אני הגבר", אן עדות פון דעם גרוי-זאמסטן מאראלישן בראך, און מיר באוויינען און קלאגן נישט נאר אויף אונדזער ווייטיק, נאר אויך אויף דער גרויסער דראמע פון דער מענטשהייט.

איכה ישה בודד? וויאזוי איז עס געשען אז מיר זענען געבליבן אליין? פאר וואס האבן גע-שוויגן די אנדערע? אט די פראגע איז שוין נישט געוואנדן צו די רוצחים צום פעלקערמער. דער נאר די וואס זענען געשטאנען מיט פארלייגטע הענט און האבן געשוויגן. זיי האבן געמיינט, אדער זיי האבן זיך געמאכט אז זיי מיינען, אז ווארפנדיק די יידן אין די נעגל פון דער ווילדער חיה, אפטרענדיק דעם פארשי-דענערליי שאנסאז, גייענדיק פון איין מארא-לישער קאנצעסיע צו דער אנדערער, וועלן זיי זעטיקן דעם אפטיט פון דער חיה און זיי וועלן ניצול ווערן, זיי האבן נישט געוואוסט, אדער זיי האבן סימולירט אז זיי הייסן נישט, אז דע-מאלט ווען ס'פארשווינדן די געזעצן פון עטיק,

דער רצון פון השי"ת איז איינצופירן יושר צווישן די מענטשן

(111 פון 90 זייט)

איז אן אנדער ווי היסטארישן קאנטעקסט, פון אן איידעלער טראדיציע, ווייל ס'איז באוואוסט אז די ערשטע העברעאישע ספרים און לוחות זע-נען אויסגעטריט געהארן זיך יאס, אין דער דרוקעריי פון געאראגע אקאי.

אין דאס אלץ שטעלט מיט זיך פאר פארמען זי וועלכע ס'ווערן רעאליזירט אין לעבן די איידעלע פרינציפן פון דער קאנסטיטוציע פון סאציאליסטישן רומעניע, וואס האט פארבאטן און באשטראפט הארב סיי וועלכע ראיסטישע דיסקרימינירונג, פארזיכערט פאר אלע בירגער פונעם לאנד, פון סיי וועלכער נאציאנאליטעט, שפראך אדער רעליגיעזן גלויבן, פולשטענדיקע פרייהייט און ווערן צוגעלאזט אומבאגריפענע צו דערצינגן און קולטור.

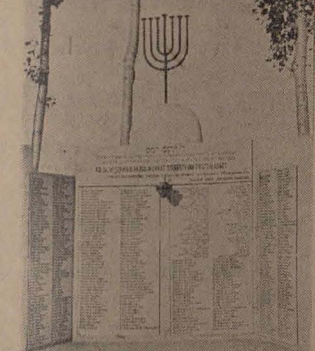
פאר אונדז, איז דאס אלץ דער יסוד פון די עטישע באציאונגען צווישן דער מלוכה און דער רעליגיע, די וועלכע וואס ס'האט היינט אויס-געזאגט דער באליבטער פערזענלעך פון רומע-ניע, דער ניקאלע טשאטשעסקו, וועגן דעם-נירן אט די באציאונגען זענען קלארע און קא-טעגארישע. די ברייטע געווענליכקייטן וואס מיר האבן זיך אויסגעלעבן ווי ווירדיקע בירגער, צו האלטן אונדזער גלויבן, צו לערנען אונדזער לשון, מיר זאלן זיך מיר גוט און אונדזער קולטור, טראדיציע און רעליגיע, דאס אלץ איז גורם אז מיר זאלן זיך לאזן, מיר זאלן רעס-פעקטירן די געזעצן פונעם לאנד, וואס פירט אן און פון פאליטיק.

די פראקטיק פון אט דער פאליטיק האבן אנדערע וועלטשאנצונגען ווי מיר; זייער פיר-לאזאריע איז א מאטעריאליסטישע, זיי זענען אטעאיסטן, איז דאס אלער א שפערונג אויפן וועג פון אט די גוטע באציאונגען דערלויבט זיך און איר זאל זיין זאגן מיר אויפריכטיק מיינונג אין דער אנגעלעגנהייט. מיר האבן געהאט אין רומעניע, צוריק מיט 40 - 50 יאר (איר בן דא געבארן און איר ווייס, נישט לייט-גענענדיק די געשיכטע, נאר פון אייגענער ביי-טערער דערפארונג), דערנירונגען צונויפגע-שטעלטען פון רעליגיעזע מענטשן, מיט גאסט-נאמען אויף די ליפן האבן זיי פארברענט אונדז-רע שילן, האבן אויסגעקילעט אונדזערע עלטערן און בירגער, זיי האבן אונדז באשיגן, באליי-דיקט, זיי האבן אונדז אויסגענומען פון אונ-זער דער שוין פונעם געזעץ.

די היינטיקע נגהים דענקען אנדערש זיי מיר, זיי זענען נישט קיין מאמינים, אבער זיי טוען דאך דעם רצון פון השי"ת ווייל דער רצון פון השי"ת איז איינצופירן יושר צווישן די מענטשן, דער רצון פון השי"ת איז אז וואלט אויסמישן א גליקלעך לעבן פאר אלע בירגער, אן אונטערשיד, דער רצון פון השי"ת איז אז דו זאלסט דיר פארטיידיקן דאס לאנד, אז דו זאלסט קעמפן פארן שלום, זאלסט זיין אין דיגנס און אמת, באטייליקנדיק זיך און דער עטיקייט פון פראנט פון סאציאליסטישער אייניקייט, ביי טראגנדיק צו דעם גרויסעניקן פראגראם און דעהויבן דאס לאנד אין דאס פאלק, וואס ס'האבן אויסגעארבעט די געזעטע אפטייער-שאפט, מאניפעסטירן מיר אויף א קאנקרעטן אופן אונדזער געטריישאפט אלס לאיאלע ביר-גער פון סאציאליסטישן רומעניע.

דערלויבט מיר אז אין נאמען פון דער דעלע-גאציע פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות זאל איך פארזיכערן די אנפירונג פון דער מלוכה און פערזענלעך דעם פיל געזערטן און באליבטן פערזענלעך ניקאלע טשאטשע-שעסקו וועגן אונדזער עטעטע אנטשלאסנקייט זיך צו ווידמען בלב ונפש וועגן ווייטערדיקן אנטוויקלען פון אונדזער טייער אסטעראלנד, די סאציאליסטישע רעפובליק רומעניע, אויף די הויכן פון דער ציוויליזאציע, וואוילטאג און קולטור.

זכר לחורבן ק"ק סאלאנא

ווען ס'בושעוועט דער זשונגל, קאן די קייט פון די פארברעכן מער נישט געהעמעוועט ווערן. מיר זענען געבליבן אליין מיט דער ווילדער חיה, אבער זי האט פארשלאנגען נישט נאר זעקס מיליאן יידן, נאר אויך צענער מיליאנען זין פון אנדערע פעלקער און די "שרפה" האט זיך שוין נישט געקאנט אפסטעלן, זי האט פאר-לענט אן רחמנות דאס וואס דעם מענטשלע-כער גענוס האט מיט אזוי פיל מי אויפגעבויעט זינט יארהונדערטער.

מיר זענען אבער מחוייב נישט צו פארגעסן אז, דרוקא דעמאלט ווען ס'האט זיך אויסגעדאכט אז דאס פינצטעניש האט פולשטענדיק בא-הערשט, האבן זיך געפונען צווישן די פעלקער מענטשן, קעמפער, אידעאליסטן וואס האבן פאר-שטאנען זייער הרב, וואס האבן נישט קאפירט-לירט פאר די טיראנען, אין די קירכעס זענען געווען נישט נאר אייטלעכע גלחים וואס גע-געשוויגן, נאר אויך גייטלעכע וואס זענען גע-פינגיקט געווארן אין בוכנוואלד ווייל זיי זענען געשיצט די גערודסטע, רעזאביליטירנדיק אזוי ארום די קירכעס זייערע. די פארארעיסטישע חזנות האבן זיך אנטקעגן געשטעלט, זיי זענען געגאנגען אין די קאנצענטראציע לאגערן און זענען געפאלן פאר די היינטיקע פולטאנען און האבן נישט געשוויגן.

מיר, די שארית הפליטה פון די רומענישע יידן, קאנען נישט פארגעסן אז אין סאמע מיט פון דער קאטאסטראפע, זענען געווען כוחות וועלכע האבן געזאגט: "ניין! דעם פאשיזם, די רומע-נישע קאמוניסטישע פארטיי האט געהאלטן הויך די פאן פון דער מענטשהייט און איז געבליבן קאנצענטרירט אויף די באריקאדעס פונעם קאמף קעגן דעם אנטיסעמיטיזם.

אט פאר וואס דאס דערמאנען פון דער דעי-פארטאציע איז נישט נאר א דערמאנען די פאר-גאנצענדיק, נישט נאר א ינזוכר נאך די קדו-שים, נאר אויך א ווארונג, א רוף, די גאנצע מענטשהייט דארף געדענקען, אז אוישווייך אויף זיין בוכה צו שטעלן די יסודות פון א צוואמען-לעבן אויף יושר, אויפן רעכט צום לעבן פון אלע פעלקער, גרויסע צו קליינע, אויסצוראטן זיי וועלכן פראווא ווערע אויפגעלעבן דעם פא-שיום, דעם אנטיסעמיטיזם, פארמאקירט אונ-זער אן אנדערען פרצוף, אויסבראנגדיק זיך אני-דערען לאזונגען.

כדי ס'זאלן מער נישט מעגלעך זיין קיין מל-חמות, ס'זאל מער נישט רינגען דאס בלוט פון אומשוולדיקע קינדער, כדי מיר זאלן קענען רע-אבאליטירן דעם מענטש, אז מיר זאלן נישט פארגעסן וואס ס'האט פאסירט צוריק מיט דריי-סיק יאר, דארפן מיר לערנען פון דער ביטע-רע לעקציע פון אוישווייך, לאמיר צושטיין צו די בויער פון א יושרדיקער און בעסערער וועלט, לאמיר טראגן מיט שוואץ און אמונה דעם פאן פון דער תורה, די וואס איז פארברענט געווארן אויף טויזנטער שייטערס און וועלכע איז אומשטערבליך, ווייל קיין שום פלאמען קענען נישט אומברענגען דעם אמת.

זיגו קירשנער:

סעלעקציע

צו אונדזערע לייענער פון חוק-לארץ

אונדזערע לייענער פון חוק-לארץ וואס ווילן זיך פארזיכערן צו באקו-מען רעגלמעסיג, מיט דער לופט-פאסט, אונדזער "צייטשריפט" ווערן געבעטן אריין צו שיקן 10 דאלער, דורך א שטעק אויפן קאנט נומער 9.8.01.000 פון דער רומענישער נאציאנאל באנק, אלס א באגאנט-טע-אפצאל און פאסט-טאקסט. מיר בעטן נישט פארגעסן אפצווייזן די גענויע אדרעסע פון א באגרייטן.

אונדזערע לייענער פון חוק-לארץ וואס ווילן זיך פארזיכערן צו באקומען רעגלמעסיג, מיט דער לופט-פאסט, אונדזער "צייטשריפט" ווערן געבעטן אריין צו שיקן 10 דאלער, דורך א שטעק אויפן קאנט נומער 9.8.01.000 פון דער רומענישער נאציאנאל באנק, אלס א באגאנט-טע-אפצאל און פאסט-טאקסט. מיר בעטן נישט פארגעסן אפצווייזן די גענויע אדרעסע פון א באגרייטן.

איכה - ווי איז עס מעגלעך געווען?

סו רב הכולל דר. דוד משה רוקן

צום דרייסיגסטן מאל זענען מיר מזכיר די הנאהבים והנעימים, די טייערע און ליבט קדושים וואס זענען אומגעבראכט געווארן אין אומקום פון די יידן פון צפון טראנסילוואניע. נישט כליוו מיר, וייערע קרובים, די אלטנות און תומים, עלטערן און ברידער מיט צערייטע נענסות, נישט נאר מיר, די קהילות פון רוי מניע, האט אבן געהאט דאס מוכ ניצול צו הערן פון דעפארטאציע ווייל די אפיטיטישע האנט פון הארטיגן האט נישט געקאנט דערנאכטן האט צו אונדז, נאר, צוזאמען מיט אונדז דאס געגעבט יידישע סאלק, מיי וואס עס זאל זיך נישט געשיגען, קיין מאל וועט עס זיך נישט ארויסלעסן פון ארץ ישראל דעם סמוך. כל בית ישראל יבכו את הרשעה (ויקרא י-י). דאס באגעהניש פון ישראל זאלן באהיינען די שרפה, די פארבוער נון, די שרפה, לעבן מיר איבער, לאסיר יעלעך, אין אס די טעג פון חודש סיון, אונדזער גאנץ חזון איז געפייניקט און לאזט אונדז נישט רוקן, קיין מאל וועט עס זיך נישט ארויסלעסן פון אונדזער נשמה און פון אונדזער באוואוסט יין, אירע פלאטען וועלן רויטלען מאר כושה דאס זעיקט פון דער מענטשהייט, איבער הונ' דערשט און מרוינסט יארן, דער רוד, האט האט זיך דעהויבן פון די קרעפטארעיקוועמענט, זייליאנען אומשולדיקע לעבנט, וועט אייביק די מולדורן אויסן הימל פון דער מענטשלעכע עקזיסטענץ, וועט פארטונקלען זיין לויטערקייט, דאס אט, דאס אט פון א מיליאן קינדער פאר ברענט אין אויטוויץ (איך דעפאלט זענען דעם סטעטער געווארן די קינדערשע קאפעדעל, אראפגעארבעט פון דער פאלק, וועלן די וויגן פון דער היסטארישע נישט קאנען פאנאני דערבלאזן, מ'וועט אייביק בלייבן די גרוואסע באשולדיקונג מיט וועלכער דער באשעפער האט באשולדיקט דעם עלטסטן בירדערמאנ, דעם פארענדיקן, וועלכער איז סוף כל יום נישט געווען טעג ווי א דילעטאנט לגבי זיינע נאכ' פאלגער פון צוואנציגסטן יאר הונדערט, די בא' שולדיקונג פון, קול דמי אחיך צעיקים אלי מן הארמט (בראשית ד-י), דאס קול פון דין ברודערס בלוט שרייט צו מיר פון דער ערד.

צייט שיפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

★ דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.6.1974 בוקורעשט ★

דער רצון פון השי"ת איז איינצופירן יושר צווישן די מענטשן

(רעדע פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוקן שליט"א, געהאלטן אויפן קאנגרעס פון פראַנט פון סאָציאליסטישער אייניקייט)

אויפן קאָנגרעס פון פראַנט 19 פּראָנט 19 סאָציאליסטישער אייניקייט, וואָס איז פּאַר- נעקומען אין בוקארעשט צווישן 23—25 מאי ד"ר, איז די דעלעגאציע פון דער פּעדראַציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע געווען צוזאמענגעשטעלט פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוקן שליט"א, עמיל שעכטער, גענעראל-טעקערסאר פון דער פּערטראַציע און הרב י. מאיר מאַרילוס.

דער רב הכולל שליט"א איז אויסגעוויילט געוואָרן אין נאַציאָנאַל-ראַט פונעם פראַנט פון סאָציאליסטישער אייניקייט. אין דער קאָמיטע פארן באהאנדלען די אויפגאבן פון פראַנט 19 סאָציאליסטישער אייניקייט אין פראַנטוויין די אויסערן פּאַר- לייט פון דער פּאַרטיי און פון דער מלוכה האָט דער רב הכולל געהאלטן פּאַלגנ- ריכט רעדע:

פיל יאָרהונדערטער, וואָס האָט צוזאמען מיט די אנדערע מיטלעבנדיקע נאַציאָנאַליסטן, זיך גע- בויט א היים אין אט די געבענטשטע געגנטן, צונויפּפּלעכטנדיק זיין גורל, צום גוטן און צום שווערן, מיטן רומענישן פּאַלק, אלע דאָקומענטן, פּאַרנעלעס קראַנדיקע, די בלעטלעך פון דער געשיכטע, זאָגן עדות וועגן דער אַנזענדיקייט פון יידן אין אט די געגנטן נאָך פון דער צייט פון אלעקסאַנדער טשעל בן, שטעטאן טשעל מאַרע, יאָן קאַרווין און אויספיל וואַיעוואָדן און בייער פון לאַנד, יידישע בעלי מלאכות אָבן געאַרבעט מיט פּלייס אויפצובויען די ישובים און שטעטלעך פון דער מאלדאַווע, וואָס האַלטען און טראַנסילוואַניע; טיכטיקע סוחרים האָבן אַנט- וויקלט ביז אין די ווייטע געגנטן די האַנדלס- באַצויגונגען פון די רומענישע לענדער; דאָס טוריום און באַרימטע געלערנטע האָבן געשטעלט זייער וויסנשאַפט און טאַלאַנץ אין די ריגט פון דעהויבן דאָס לאַנד אין דאָס פּאַלק, לעבנדיק צווישן רומענישן פּאַלק, טיילנדיק די זאַרג און אויך די טרעבונגען זיינע, טיילנדיק די שפּראַך פונעם לאַנד, באַשעפּענדיק זיך מיט איר קולטור, האָבן די יידן אויסגעבויט גלייכצייטיק זייער איי- גענע אוראַלע טראַדיציע, האָבן געשאַפן אינ- טיטוציעס פון קולט און קולטור, וואָס זאָלן אַנטשפּרעכן זייערע ספּעציפישע באַדערפּנישן. אין יאָס, אין טערגול קוקולוי איז פּאַראַן אַן אלטע שיל פון העכער 300 יאָר. אין פּיאַטראַן געאַמק איז פּאַראַן אַן הילצערנע שיל, אַ זעל- טענע געביידע פון דעם אופן, וועלכער די לעבענדע דערציילט אַז זי איז באַזוכט געוואָרן פון פיל פּירשטן פון דער מאלדאַווע. אין אויף- זענרע בית-הקברות זענען פּאַראַן מצבות און וועלכע מקאָל זיינען העברעאישע אויפּשריפטן פון הונדערטער יאָרן צוריק. דאָס אַלץ זענען באַוויזן, וואָס קאָנען נישט אָפּגעשטעלט זיין, אַז די יידישע אַנזענדיקייט אין דעם לאַנד איז אַ היסטאָרישע, וואו מיר האָבן געלעבט און גע- וויקט ווי לאַזלעך ביהובע, נישט זייננדיק גע- צוואַנגען — ווי אין אנדערע לענדער — צו פּאַר- לייקענען זיך גופאַ. אַט די מעגלעכקייט צו פּאַרבלייבן דאָס וואָס מיר זענען, יידן, נישט גאַר וואָס איז נישט געווען קיין העמונג זיך צו אַידענטיפּיצירן מיטן לאַנד און מיטן רומענישן פּאַלק, נאַר, אַדרבה, האָט בייגעטראָגן צום דער- נענטערן און צו קעגנזייטיקער צוטרין. ווייל גאַרנישט דערנענטערט נישט מער מענטשן און פעלער ווי דאָס אינפּאַרשטיין ווי אויפן יסוד פונעם רעכט, אַנערקענטע יעדן איינעם צו זיך דאָס וואָס ער איז, צו קאָנען אַרויסווייזן בשל- מות ויין פּערזענלעכקייט. אַט פאַר וואָס, ווי אַ נאַטירלעך באַגלייט-דערשיינונג, האָט די יידי- שט באַפעלקערונג זיך אַידענטיפּיצירט מיט די שטרעבונגען און העכסטע אַידעאלן פונעם לאַנד פון רומעניען פּאַלק, בייטראַגנדיק מיט דער פּולער מאַס צו זייער רעאליזירונג. ס'איז גענוג מיר זאָלן דערמאָנען דאָס דור פון 1848, דאָס דור פון דער פּאַראַייניקונג פון די רומענישע לעב- נדיק, דער, די קאָמפן וואָס זענען געפירט געוואָרן כּי- גרייזע, ראַווינע און סעדראַן פּאַרן אויס- קעמפן די נאַציאָנאַלע אומפּאַהענגיקייט, די פּראַנטן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, די

מיר

דרוקן אויס אונדזער פרייד און אַנער- קענונג, וואָס עס איז אונדז געגעבן געוואָרן די געלעגנהייט צו לאָזן הערן דאָס וואָרט פון דער פּעדראַציע פון די יידישע קהיל- לות פון דער סאָציאליסטישער רעפּובליק רומעניע. נישט אין דער גרויסער אסיפה פון אלע בירגער פונעם לאַנד, ווי די אלע אנדערע דעלעגאַטן, געפיינט מיר זיך אונטערן איינדרוק פון דער מאַניסטראַלער רעדע געהאלטן פון דעם פיל גע- ערטן און אונדזער באַליבטן פּרעזידענט, הער ניקאָלאַע טשעאוועסקו.

מיר

אין אַט דער הויכער פּאַראַמאָנט און אין אַט דער קאָמיטע, מיין איך, אַז מ'דאַרף אַנהויבן מיטן אונטערשרייבן דעם אינטערעס פול מיט באַוואַנדערונג מיט וועלכער ס'פּאַלגט נאָך די עפּנטלעכע מיינונג פון הונדערטער גרויסע רומענישע פון סאָציאליסטישן רומעניע, ווי אויך דעם מצב פונעם יידישן קיבוץ פון לאַנד, במשך די רייזע וואָס איך האָב אונטערגעבוי- מען אויף דער איינלאַרונג פון די גרויסע קהיל- לות און יידישע אַרגאַניזאַציעס פון אייראָפּע, ישראל און אמעריקע, האָב איך געקענט קאָנ- סטאַטירן יעדעס מאל ווי גרויס ס'איז דער פּרעסטיזש פון רומעניע און פון איר בכבודיקן פּרעזידענט, הער ניקאָלאַע טשעאוועסקו. איך בין גליקלעך וואָס איך קאן דאָס זאָגן דאָ און צו קאָנען איבערפירן איבעראל אויסער דעם לאַנד דעם גרוס פון דער יידישער קהילה פון רומעניע, אַ קהילה וואָס האָט די פּולשטענדיקע מעגלעכקייט פּאַרצווינגן, אין פּולשטענדיקער מתיישות, איר עקזיסטענץ.

אויך האָב זיך נאָר וואָס צוריק געקערט פון אַ רייזע איבער די סקאַנדינאַווישע לענדער, וואו, אויף דער איינלאַרונג פון יענע יידישע קהילות, האָב איך געהאלטן אַ ריי פּאַרטראַגן, טייל אויף דער טעמע פון יידישן דה, אנדערע אויף דער טעמע פון דער יידישער קולטור און פּיאַזאַפּיע, אַלע, אַבסאַלוט אַלע, באַגעגענישן מיטן פּובליק זענען פּאַרעקומען אונטערן צייכן פונעם אויף- סטראַדנלעכען אינטערעס וואָס זיי האָבן אַרויס- געוויזן לגבי רומעניע, איר איבערלעכע און אויסערלעכע פּאַליטיק, דער יידישער קהילה פון דאָ, אויף איר האָב געמוזט אָנגעבען דעם פּאַרלאַנג פון די צוהערער צו רעדן אויך וועגן די זאַקעס סוביעקטן, דער מאַטיוו פון אַט עס אינטערעס? פאַר וואָס וועקט די איינשטימיקע באַוואַנדערונג די שטעלונג פון אונדזער לאַנד? ווייל, אויב מיר וועלן דאָס אינטעסירן אין איין איינציג וואָרט, וואָלט דאָס געווען: די עטיק, אַלץ וואָס איז עטיש, וויסנדיק, מאַראַלשע רעדט צו די העדצער און מוחות, געווינן ליבשאַפט און העדצער, אַט פאַר וואָס יעדעס מאל ווען איך האָב אַרויסגערעדט דאָס וואָרט רומעניע אַדער טשעאוועסקו האָבן אַנגעהילכט דויערנ' דיקע אַוואַציעס אין די ווייטע געגנטן, דאָס וואָס ס'האָט אויף איינדרוקספול דעפּינירט דער פּרע- זידענט פון אונדזער רעפּובליק אַז דאָס איז אַ פּאַליטיק פון הומאַניזם און מענטשלעכקייט האָט איינגענומען דאָס געוויסן פון דער מענטשהייט. מיר פּאַרטירטען אין פּראַנט פון סאָציאליסטי- שער אייניקייט — די ברייטע אַרגאַניזאַציע פון אלע בירגער פון לאַנד — אונדזער יידישן קי- בוץ פון רומעניע, אַ קיבוץ מיט אַן עכר פון

מיר, די הבלים פון הער געשיכטע, באוויינען די שרפה וואס האט נישט איר גלייכן, מיר ווארטן נישט דאס צו טון נאר ביים יערלעכן יארצייט, אבער ווען מיר געפינען זיך אין אט דעם סאמענט, ווען די דריי צענדליקער יאר וואס זענען פארביי זינט דעפאלט דערמאנט אויסצורוקן די געשיל, זענען די שרעק שוין נישט גענוג, זיי לאזן זיך נישט באשרייבן אויפן פאפיר, מיר צו ווייזן די ווייטיק, מיר אויכער דרוקן די דערשייטענונג, מיר אויסצוריינישן דעם ברויזנדיקן רעוואלט, דארף מען האבן הער' טער, אבער וואו געפינט מען זיך?

לאסיר זיך פון דאס ניי איינבייגן איבער דעם ערשטן קלאנילדיק פון ירמיה הנביא, לאסיר זיך אפסטעלן ביים ערשטן פוק, ביים ערשטן ווארט. לאסיר נישט גיין ווייטער, לאסיר צוזאמען מיטן נבוא איבערזעהן דאס ווארט, לאסיר נישט אויפ' הערן אריינגיין אין אים אונדזער שרעקלעכסטע פראגע: איכה ווי איז עס מעגלעך געווען וויאזוי איז געשען א סענען הרוב געווארן די גלענצנדיקע קהילות פון צפון טייל פון טראנסילוואניע, קהילות אויף וועלכע ס'איז פאסיק געווען דער נאמען וואס ירמיה הנביא האט געגעבן דער הייליקער סטאט ירושלים: "עיר רבתי עמי", די שטאט פון מיל פאלק. א"כ וואו דאס מילע פאלק, די צענער טויזנט טער תלמידים פון ישיבות, פון דעם זעם פון ס'יבעט, פון ווישעווע צי פון סאמער, פון אוי מיל צענטערן פון יהדות, וויאזוי האבן זיי גע' קאנט פארנישט, ווערן אויך בארבראישן דער' מאנענדקייט זי, דאס ליכט פון דער מיל טויזנט יעריקער תורה אונדזערער, דערענעדיק זיי קודם אויף די בענק פון די חדרים און ישיבות און דערנאך אין די גאנצאמען, ברעכט אויס פון אונדזער הארץ די פראגע פון משה רבנו: ווי תורה וזו שכתבתי, דאס איז די תורה און דאס איז דער שם ארבער.

א"כ וואו בארימטע גאונים, גרויסע תלמידים הכמים, רביישע הויף פון וועלכע ס'האבן גע' והגדו וייערע טרים און צוואנציק אלע יידן פון דער וועלט, געלערנט און ליטערעטן, (סוף אויף זייט 9)

י ז כ ו ר

מיט דער און יראת הכבוד דערמאנט דער יידישער קיבוץ פון רומעניע דעם הייליקן אנדעם פון די כמעט 150.000 ברידער און שוועסטער פון די קהילות קודש פון צפון טראנסילוואניע. נישט וועלכע זענען אכזריותדיק אומגעבראכט געווארן דורך דער פאשיסטיש-הארטיסטישער אק' פאציע, על קדושת השם. הנאהבים והנעימים בחיים ובמותם לא נפרדו. אונדזער טייערע און ליבע וואס האבן זיך נישט געשייד ביי וייער לעבן און אויך נישט ביים טויט. צוזאמען זענען זיי אוועק אויפן וועג אן צוריקקער פון דער דעפארטאציע און האבן אויסגעהויבט וייערע הייליקע שמות אויף קדושת השם, געפייניקט, אויסגעוואנגערט, פארגאט אין די טויטן באנען, דערשאפן, פארברענט לעבעדיקער היים...

זיי זענען אומגעקומען אין דער פאשיסטישער נאכט, אין דער שעה ווען אויפן הימל פון אט דעם לאנד האט אנגעהויבן צו שארען די באפרייאונג. יזכור אמונתו וטובו עם שאר צדיקי העולם, זאל זיי גאט דערמאנען צום גוטן צוזאמען מיט די אנדערע צדיקים אטובים.

ווי א פריילינג און זומער 1944 זענען אוועק אויפן וועג פון דעפארטאציע און אומקום פאלגנדיקע צאל נשמות:

19 געוועזענע זשודען ביהאָר		
אראדא	19 838	ארארעהי
סאלאנא	740	אנדערע ישובים
אנדערע ישובים	5 572	
19 געוועזענע זשודען סאלאזש		
מידערקראטישוק	429	זאלאו
געארגען	2 394	קארעי
אנדערע ישובים	1 568	שימלעאו-סילוואניע
	9 363	אנדערע ישובים
19 געוועזענע זשודען קלווש		
קלווש	13 504	
הודעין	1 026	
אנדערע ישובים	2 021	
19 געוועזענע זשודען מאראוורש		
סיגעט	10 609	
אנדערע ישובים	23 480	
19 געוועזענע זשודען מורעש		
טערגומרעש	5 193	
רעגין	1 587	
אנדערע ישובים	3 597	
19 געוועזענע זשודען נאסאוד		
ביסטריצע	2 198	
נאסאוד	425	
אנדערע ישובים	3 752	

דער באזוך אין די סקאנדינאווישע לענדער פון רב הכולל שליט"א און הרבנית ד"ר רוזן

ווי מיר האבן שוין מיטגעטיילט אין פארקן נומער פון אונדזער צייטשריפט, האבן די קהילת פון די סקאנדינאווישע לענדער איינגעלאדנט דעם רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שליט"א צו האלטן א ריי פארטראגן. אויף אט דער איינלאדונג האבן דער רב הר כולל שליט"א און די רבנית ד"ר רוזן אפגערייזט דעם 6טן מאי 1974. אויפן פארטראג פון סטאקהאלם זענען זיי אפגעווארט געווארן פון א דעלעגאציע בראש מיטן רב הראשי מארטאן נאראו און דער פרעזידענט פון דער יידישער קהילה פון סטאקהאלם, הער ניסל. דעם צווייטן טאג האט דער רב הכולל שליט"א געהאט א באגעגניש מיט דער יידישער יוגנט, מיט די „בני עקיבא“, האלענדיק און פארטראג אויף דער טעמע: „די ישיבה פון יבנה האט געראטעוועט דאס יידות“.

דעם 8טן מאי זענען דער רב הכולל און די רבנית אנגעקומען קיין העלסינקי. זיי זענען אפגעווארט געווארן מיט פיל ווארעמקייט דורך די מיטגלידער פון דער קהילה פון דער פינלענדישער הויפטשטאט, סילי פון זיי געדענקען גאָר די דרשה וואס דער רב הכולל שליט"א האט געהאלטן אין זייער שיל, צוריק מיט 19 יאר, ווען ער איז געווען דארט אלס מיטגליד פון דער רומענישער דעלעגאציע אויפן וועלט קאנגרעס פאר שלום, זייענדיק דעמאלט דער גאסט אויך פון דער יידישער קהילה אין העלסינקי.

דער פרעזידענט פון דער קהילה, י. מאצקין און דער רב לוקסענער האבן באגרייט מיט רעספעקט און ליבשאפט דעם רב הכולל שליט"א וועלכער האט געהאלטן אן פארטראג וועגן „מיתת גישה, פארשידענע דורך אסימילאציע“.

די פראגא וואס זענען געשטעלט געווארן נאכן רעסעסאנ האבן באוויזן דעם לעבעדיקן אינטערעס פארן קהילה לעבן פון רומעניע, דער רב הכולל שליט"א האט געבעטענער אויף די פראגא און די צוהערער האבן אוואנצויארט די רעליגיעז פרייהייט און גלייכבארעכטיקונג פון וועלט כעס געצייגט די יידישע באפעלקערונג פון אונדזער לאנד, דאס איז געשען איבעראל, ביי אלע פארטראגלעגער, אין וועלכע ס'האט זיך באטייליקט דער רב הכולל.

דעם 9טן מאי 1974 האט דער רב הכולל שליט"א געהאלטן א פארטראג אין טורקו (פיני לאנד) וועגן „קליינע קהילות — גרויס אחריות“ דאס איז געווען אונטן אונטן פון ליבבער און א גליקלעכער צופאל האט געהאלטן א באזונדעריק זיך שיל האט דער רב הכולל שליט"א באמערקט אז די שיל איז אינגאנצער געווארן אין אן עומדער טרעם (1912). דאס הייסט אז ס'זענען געווארן 62 יאר זינט גרינדן אט דעם מקום קדוש, וואס האט געגעבן די געלעגנהייט אונטער צו שטיצען און זיין רעדע אט די פייערלעכע געשעעניש.

די י. הון, פרעזידענט פון דער קהילה האט געהאלטן א ריזניקע רעדע לכבוד דעם מנהיג פון רומענישן יידינטום.

רייטיק, דעם 10טן מאי, זענען די געסט צוריק געקומען אויף שבת קייט סטאקהאלם. שבת פון 11טן מאי האט דער רב הכולל שליט"א אנגענומען די איינלאדונג פון דער אנפירערשאפט פון דער שיל „עדת ישורון“ פון סטאקהאלם און געהאלטן דארט א דרשה אויף דער טעמא: „ספירה, א פילאזאפיע פון ציילן, די יידישע אנשיאונג וועגן וועלט און לעבן“.

אין זעלבן טאג, האט דער פרעזידענט פון אייראפעאישן ראט פון די יידישע קהילות, ה' פריץ אלענדער, געגעבן א מסיבה לכבוד די געסט. ער האט געליבט די גרויסע פארדינסטן פון רב הכולל און האט אונטערגעשראפן ווי בעארט עס פילן זיך די קהילות פון די סקאנדינאווישע לענדער דורך דאס דעם באווען. גענט פערנדיק אויף דער געהאלטענער רעדע האט דער רב הכולל שליט"א גערעדט וועגן „אמור — אמרת, דער כוח פונעם ווארט — די דער“ קלערונג פון יידישן איבערלעבן“.

דער רב הכולל שליט"א האט ארויסגעזאגט א דאקומענט שבה לזכרון פון ד"ר קורט ווילהעלם „ל, געוועזענער רב הראשי פון שוועדן און ער האט אונטערגעשראפן די גרויסע באדייטונג פונעם באווען, וואס ער האט געמאכט אין די יידישע קהילות אין רומעניע אין יאר 1956. אין הודש פעברואר, אט דער באווען איז געווען א מיליאנישע און די באצאונגען אונדזערע מיט די אנדערע יידישע קהילות.

דער רב הכולל האט דעמאלט דערמאנט אייני דרוקספולע מאמענטן פון א באווען וואס ער האט געמאכט צוזאמען מיט דער רבנית צוריק מיט 18 יאר, אין דער קהילה פון סטאקהאלם.

מיין קדיש...

... און אזוי ווי ס'זענען קריס מיט טויזנטער יארן געזען די ארעלטערן אונדזערע ביי די מיין פון בבל, מיט די שונאע הארפן און די הענט און זיך נען פונעם יאך נסירן ווי קאנען מיר דען שפילן אז מ'האט אונז די פינגער אויף סערגעהאקט! — אוי שטייען מיר עלנר טע, איבערגעגעבן מיט יתומ'טיקן פאר און אנשטאט די הארפן זייטע, מיט און געצייגענע סונעס, וואס זענען געהאנגען נען אויף גרינע ענרעס — הענגען אונט דערע צעריטענע זעלן, באלאדענע מיט יאוש'געפילן אויף די פארבויגענע צוויי גו פון אנגעשטערנען בחון.

אין באווען אין סקאנדינאווישע פונעם רב הכולל שליט"א און דער רבנית ד"ר רוזן האט זיך פארענדיקט דעם 19טן מאי, מיט דער רעדע געהאלטן אין אונדזערע פארטראגן, וואס האט געגעבן א גלענצענדיקן ביישפיל דורכן אפראטעווען, אין דער סאטע פאשיסטישער נאכט, אלע יידן פון די נאצישע הענט.

דער פרעזידענט פון דער יידישער קהילה לעוויטאסאן פון אט דער סטאט האט ווארעט געלייבט דעם רב הכולל שליט"א פארן פארן טראג וואס ער האט געהאלטן און האט דער מאנט ארויסגעזיגט פון זיין באווען וואס ער האט אנזמלט געמאכט אין בוקארעשט, ווען ער האט געהאט די געלעגנהייט צו זען אייניקע פון די וויכטיקע רעליגיעזע, קולטורעלע און סאציאלע מוסדות וואס ס'האט געשאפן און פירט אן דער רב הכולל שליט"א.

דעם 20טן מאי ד"ר האבן זיך צוריקגעקערט אין לאנד, קומענדיג 19 קאָפּר האגן, דער רב הכולל שליט"א און די רבנית ד"ר רוזן. אויפן אינטערנאציאנאלן ערפארט פון בוקארעשט-אָפּטע זענען זיי געקומען אָפּווארטן: הרב י. מ. מארילוס; עמיל שעכטער, גענעראל-סעקרעטאר פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע; דניאל סענאל, פרעזידענט פון דער בוקארעשטער יידישער קהילה; מארטין בעלוש, פרעזידענט פון א טעקציע אין דער פעדעראציע; גאביס פון שילן.

ס'איז געווען אונזערע דער פארשטייער פון קולטורעל-פארטאמענט.

איין דער יידישער וועלט

א ראט פאר פארשן די יידישע געשיכטע א גבית'עדות

אין פראנקפורט ביים מיין האט זיך געגרינדעט א ראט וועלכער האט דעם ציל צו שטיצען דאס פארשן פון דער יידישער געשיכטע. דער ערשטער אָפּטיקטיוו איז צו רעדוקטירן און געשיכטע פון די יידן 19 פראנקפורט. אויף דער גרינדונגס-פארזאמלונג האבן זיך באטייליקט פארשטייער פון דער פראנקפורטער מוניציפאליטעט, פון דער אוניווערסיטעט פון זאצער און פראנצויסקא שפיינער, פון דער פעדעראציע הון די קהילת פון לאנד העסטעו.

פופציק יאר, גראסאריע לעבן

די צייטונג „פראטראיער לעבן“ וואס דער שיינס איז דער שאטס פֿאָטאָגראַפֿ אַרעגער טינע) האט געפירט פופציק יאר זינט דערשיינען. די צייטונג דערשיינט אין יידיש און לאדינאָ, אָפּשפּילגענדיק דאָס לעבן פון דעם לאדזשיק קיבוץ.

דער קאָנגרעס פון פען-קלובן אינסטערנאציאנאלער פאראייניגט פון פאָסט, עטיאָפּיע און נאָוועלעס, וועט דאָס יאָר אָפּגעהאלטן ווערן אין ירושלים אין חודש נאָוועמבער.

